

HAZRET-İ MEVLÂNÂ'NIN HAYATI

Mevlânâ'nın asıl adı Muhammed Celaleddîn'dir. Mevlânâ ve Rûmî de, kendisine sonradan verilen isimlerdendir. Efendimiz manasına gelen Mevlânâ ismi O'na daha pek genç iken Konya'da ders okutmaya başladığı tarihlerde verilir. Bu ismi, Şemseddîn-i Tebrîzi ve Sultan Veled'den itibaren Mevlânâ'yı sevenler kullanmış, adeta adı yerine sembol olmuştur. Rûmî, Anadolu demektir. Mevlânâ'nın, Rûmî diye tanınması, geçmiş yüzyıllarda Diyâr-ı Rum denilen Anadolu ülkesinin vilayeti olan Konya'da uzun müddet oturması, ömrünün büyük bir kısmının orada geçmesi ve nihayet türbesinin orada olmasındandır.

Doğumu ve Nesebi

Mevlânâ'nın doğum yeri, bugünkü Afganistan'da bulunan, eski büyük Türk Kültür merkezi Belh'tir. Mevlânâ'nın doğum tarihi ise 30 Eylül 1207 (6 Rebiu'l-evvel, 604) dir.

Asil bir aileye mensup olan Mevlânâ'nın annesi, Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun; babaannesi, Harezşahlar (1157 Doğu Türk Hakanlığı) hanedanından Türk prensesi, Melike-i Cihan Emetullah Sultan'dır. Babası, Sultânü'l-Ulema (Alimlerin Sultanı) ünvanı ile tanınmış, Muhammed Bahaeddîn Veled; büyükbabası, Ahmet Hatibi oğlu Hüseyin Hatibi'dir. Eflâki'ye göre Hüseyin Hatibi, ilmi deniz gibi engin ve geniş olan bir alim idi. Din ilminin ustası ve alimlerin büyüklerinden sayılan, güzel şiirler söyleyen Nişaburlu Raziyüddin gibi bir zat da talebelerindendi. Kaynaklar² ve Mevlânâ'nın sevgi yolunda gidenler eserlerinde³ Sultânü'l-Ulema Bahaeddîn Veled'in nesebinin, anne cihetiyle on dördüncü göbekte Hazret-i Peygamber (a.s.)'in torunu Hazret-i Hüseyin'e, baba cihetiyle de onuncu göbekte Peygamber Aleyhisselam'ın seçilmiş dört dostundan ilki Hazret-i Ebu Bekir Sıddık'a ulaştığını kaydediyorlar.

Babası Bahaeddîn Veled Hazretleri'nin Şahsiyeti

Bahaeddîn Veled, 1150'de Belh'de doğmuş, babası ve dedesinin manevi ilimleriyle yetişmiş; ayrıca Necmeddîn-i Kübrâ (? - 1221)'dan feyz almıştır.⁴ Bahaeddîn Veled bütün ilimlerde eşi olmayan, olgun mana sultanı idi. İlahi hakikatler ve Rabbanî ilimlerden meydana gelen uçsuz bucaksız bir deniz gibi olan Bahaeddîn Veled, Horasan Diyarının, en güç fetvaları halletmede, tek ustası idi ve vakıftan hiçbir şey almazdı; devlet hazinesinden kendisine tahsis edilen maaşla geçinirdi.⁵ Kaynakların⁶ ittifakla rivayetine göre, devrinin alimleri ve ulu müftüleri, Hazreti Muhammed'in manevi işaretiyle, Baheddin Veled'e Sultânü'l-Ulemâ ünvanını vermişlerdir. Bundan sonra da Bahaeddîn Veled bu ünvanla yad edilmiştir. Alimler gibi giyinen Bahaeddîn Veled, adeti üzere, sabah namazından sonra, halka ders okutur; öğle namazından sonra dostlarına sohbetinde bulunur; pazartesi günleri de bütün halka va'z ederdi. Va'zı esnasında umumiyetle, Yunan filozoflarının fikirlerini benimseyenlerin görüşlerini reddeder ve "Semavi (Allah'dan olan ilahi) kitapları arkalarına atıp, filozofların silik sözlerini önlerine alıp itibar edenlerin nasıl kurtulma ümidi olur" ⁷ derdi. Bu arada Yunan felsefesini okutan ve savunan Fahreddîn-i Râzi'ye ve ona uyan Harezşah'ın aleyhinde bulunur; onları bidat ehli (dinde, peygamber zamanında olmayan, yeniden beğenilmeyen şeyleri çıkaranlar) olarak görür ve şöyle derdi: "Muhammed Mustafa'nın yürüyüşünden dahi iyi yürüyüş, yolundan daha doğru bir yol görmedim" ⁸

Hazret-i Mevlânâ'nın Babası ile Belh'ten Çıkışları ve Konya'ya gelişleri

Esasen tasavvuf ehline iyi gözle bakmayan ve bunların Harezşah katında saygı görmelerini çekemeyen Fahreddîn-i Râzi, Bahaeddîn Veled'in açıkça kendi aleyhine tavır almasına da çok içerlediğinden onu Harezşah'a gammazladı. Bahaeddîn Veled'in de gönlü Harezşah'tan incindi ve Belh'i terk etti. ⁹ Ancak araştırmacılar, Bahaeddîn Veled'in Belh'ten göç etmesine sebep olarak, Moğol istilasını gösterirler.

Sultânü'l-Ulema, aile fertleri ve dostlarıyla Belh şehrini 1212-1213 tarihlerinde terk ettikten sonra Hacca gitmeye niyet etmişti. Nişabur'a uğradı. Göç kervanıyla Bağdat'a yaklaştığında, kendisine hangi kavimden olduklarını ve nereden gelip nereye gittiklerini soran muhafızlara Sultânü'l-Ulema Şeyh

Bahaeddîn Veled şu manidar cevabı verir: "Allah'dan geldik, Allah'a gidiyoruz. Allah'dan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur." 10 Bu söz Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdi (1145-1235)'ye ulaştığında: "Bu sözü Belhli Bahaeddîn Veled"den başkası söyleyemez" dedi, samimiyetle ve muhabbetle karşılama koştu. Birbirleriyle karşılaşınca Seyh Sühreverdi, katırından inip nezaketle Bahaeddîn Veled'in dizini öptü, gönülden hürmetlerini sundu. Bahaeddîn Veled, Bağdat'ta üç günden fazla kalmadı ve Kufe yolundan Kabe'ye hareket etti. Hac farızasını yerine getirdikten sonra, dönüşte Şam'a uğradı. Bahaeddîn Veled, yanında biricik oğlu Mevlânâ olduğu halde, göç kervanıyla Şam'dan Malatya'ya, oradan Erzincan'a, oradan Karaman'a uğradılar. Karaman'da bir müddet kaldıktan sonra, nihayet Konya'yı seçip oraya yerleştiler.

Göç Yolunda Hazret-i Mevlânâ'ya Teveccühte Bulunan Mutasavvıflar

Şeyh Attar Hazretleri: Belh'i terk ettikten sonra Bağdat'a doğru yola çıkan Bahaeddîn Veled, Nişabur'a vardığında ziyaretine gelen Şeyh Feridüddin-i Attar (1119-1221;1230) ile görüşüp sohbet eder. Sohbet esnasında Şeyh Attar, Mevlânâ'nın nasiyesindeki (alınındaki) kemali görür ve ona Esrar-name adlı eserini hediye eder ve babasına da; "Çok geçmeyecek ki, bu senin oğlun alemin yüreği yanıklarının yüreklerine ateşler salacaktır." 11der.

Şeyh-i Ekber (Muhyiddin İbn'ül Arabi) Hazretleri: Sultânü'l-Ulema, Hac farızasını yerine getirdikten sonra dönüşte Şam'a uğradı. Orada Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabi (1165-1240) ile görüştü. Şeyh-i Ekber, Sultânü'l-Ulema'nın arkasında yürüyen Mevlânâ'ya bakarak: "Sübhanallah! Bir okyanus bir denizin arkasında gidiyor" 12 demiştir.

Hazret-i Mevlânâ'nın Evlenmesi

Karaman'da buldukları 1225 tarihinde Mevlânâ, babasının buyruğu ile itibarlı, asil bir zat olan Semerkantlı Hoca Şerafeddin Lala'nın, huyu güzel, yüzü güzel kızı Gevher Banu ile evlendi. Mevlânâ dünya evine girdiğinde onsekiz yaşındadır.

Hazret-i Mevlânâ'nın, Konya'ya Yerleşmeleriyle İlgili Yorumu şöyledir: "Hak Teala'nın Anadolu halkı hakkında büyük inayeti vardır ve Sıddık-ı Ekber Hazretlerinin duasıyla da bu halk bütün ümmetin en merhamete layık olanıdır. En iyi ülke Anadolu ülkesidir; fakat bu ülkenin insanları mülk sahibi Allah'ın aşk aleminden ve deruni zevkten çok habersizlerdir. Sebeplerin hakiki yaratıcısı Allah, hoş bir lütufta bulundu, sebepsizlik aleminden bir sebep yaratarak bizi Horasan ülkesinden Anadolu vilayetine çekip getirdi.

Haleflerimize de bu temiz toprakta konacak yer verdi ki, ledünni (Allah bilgisine ve sırlarına ait) iksirimizden (altın yapma hassamızdan) onların bakır gibi vücutlarına saçalım da onlar tamamıyla kimya (bakışıyla, baktığı kimseyi manen yücelten olgun insan); irfan aleminin mahremi ve dünya ariflerinin hem demi (cancığer arkadaşı) olsunlar." 13

Hazret-i Mevlânâ'yı Yetiştiren Mutasavvıflar

Sultânü'l-Ulema Şeyh Bahaeddîn Veled Hazretleri

Önceki bahislerde şahsiyetini belirtmeye çalıştığımız Bahaeddîn Veled, Mevlânâ'nın ilk mürididir. Yani Mevlânâ'ya Allah yolunu öğretip, tasavvuf usulünce hakikatleri ve sırları gösteren tarikat şeyhidir. Bütün İslam aleminde yüksek itibar ve şöhrete sahip olan Bahaeddîn Veled, Selçuklular'ın Sultanı Alâeddîn Keykubat'tan yakın alaka ve sonsuz hürmet görür. Bahaeddîn Veled, 3 Mayıs 1228 tarihinde 14 Selçukluların baş şehri Konya'yı şereflendirip yerleştikten kısa bir süre sonra, son derece samimi dindar olan Sultan Alâeddîn Keykubat (saltanat müddesi 1219-1236), sarayında Bahaeddîn Veled'in şerefine büyük bir toplantı tertip etti ve bütün ileri gelenleriyle birlikte onun manevi terbiyesi altına girdi. 15 Sultânü'l-Ulemaya gönülden bağlı olan Sultan Alâeddîn onu hayranlıkla şöyle över; "Heybetinden gönlüm tir tir titriyor, yüzüne bakmaktan korkuyorum. Bu eri gördükçe, gerçekliğim, dinim artıyor. Bu alem, bendem korkup titrerken ben, bu adamdan korkuyorum, ya Rabbi, bu ne hal? İyice inandım ki o, cihanda nadir bulunan ve eşi benzeri olmayan bir Allah dostudur." 16 Dünya sultanına hükmeden, eşsiz Allah dostu mana ve gönül sultanı Bahaeddîn Veled, 24 Şubat, 1231 tarihinde Cuma günü kuşluk vaktinde ebedi alemde göçtü. 17 Geriye Muhammed Celaeddîn gibi bir hayırlı oğul ile Maarif gibi bir eser bıraktı. Sultânü'l-

Ulema, sadece duygu ve düşüncelerini açıkladı şöhret peşinde koşmadı. Etrafındakilerini yetiştirdi ve onları daima aydınlattı.

Seyyid Burhaneddin Hazretleri

Bahaeddîn Veled'in irtihâlinde Mevlânâ yirmi dört yaşında idi. Babasının vasiyeti,18 dostlarının ve bütün halkın yalvarmaları ile babasının makamına geçti, oturdu.19 Mevlânâ, babasından sonra, Seyyid Burhaneddin'i buluncaya kadar bir yıl mürşidsiz kaldı. 1232 tarihinde babasının değerli halifesi Seyyid Burhneddin-i Muhakkık-ı Tirmîzi, Konya'ya geldi. Mevlânâ onun manevi terbiyesi altına girdi.

Seyyid Burhaneddin, mertebesi çok yüksek bir kamil mürşid idi. Maarif adlı eseri20 irfanının delilidir. Kendisine, daima kalblerde bulunan sırları bilmesinden dolayı, Seyyid Sırdan denirdi.21 Seyyid Burhaneddin, ta çocukluk yıllarında bir lala gibi omuzlarda taşıyıp dolaştırdığı22 Mevlânâ'ya dedi ki: "Bilginde eşin yok, seçkinsin. Ama baban hal (manevi makam) sahibiydi, sen de onu ara, kalden (sözden) geç. Onun sözlerini iki eline kavramışsın; fakat benim gibi onun haliyle de sarhoş ol. Böylece de ona tam mirasçı kesil; cihana ışık saçmada güneşe benze. Sen zahiren babanın mirasçısısın; ama özü ben almışım; bu dosta bak, bana uy."23 Mevlânâ babasının halifesinden bu sözleri duyunca samimiyetle onun terbiyesine teslim oldu. Mevlânâ candan, samimiyetle, Seyyid Burhaneddin'i babasının yerine koydu ve gerçek bir mürşid bilerek gönülden, tam dokuz yıl24 ona hizmet etti. Bu zaman zarfında, o kamil mürşidin kılavuzluğu ile mücadele (nefsi yenmek için gayret sarfederek) ve riyazetle o kamil arifin feyizli sohbet ve nefesleriyle pişti, olgunlaştı, baştan ayağa nur oldu; kendinden kurtuldu, mana sultanı oldu. Nitekim, Mesnevi'sindeki şu iki beyit, piştiğinin, kamil insan mertebesine ulaştığının ifadesidir; "Piş, ol da bozulmaktan kurtul... Yürü, Burhan-ı Muhakkık gibi nur ol. Kendinden kurtuldun mu, tamamıyla Burhan olursun. Kul olup yok oldun mu sultan kesilirsin." 25

Hazret-i Mevlânâ'nın Konya Dışına Seyahati

Halep ve Şam'a Gidişi

Mevlânâ, yüksek ilimlerde daha çok derinleşmek için, Seyyid Burhaneddin'in izniyle Halep'e gitti. Halaviyye Medresesi'nde, fıkıh, tefsir ve usul ilimlerinde üstün bir alim olan Adim oğlu Kemaleddin'den ders aldı.26 Mevlânâ, Halep'teki tahsilini bitirdikten sonra Şam'a geçti. Burada, ilmi incelemeler yapmak için dört yıl kaldı. Bu zaman zarfında Şam'daki alimlerle tanışıp, onlarla sohbet etti.

Şam'da Şems-i Tebrîzi Hazretleri ile Bir Anlık Görüşme

Eflâki'ye göre Mevlânâ, Şam'da Şemseddîn-i Tebrîzi ile görüşmüştür; fakat bu görüşme kısa bir müddettir ve şöyle cereyan etmiştir. Şemseddîn-i Tebrîzi, bir gün halkın arasında, Mevlânâ'nın elini yakalayıp öper ve ona "Dünyanın sarrafı beni anla!" diye hitap eder ve kaybolur. 27 İşte bu sohbet veya bir anlık görüşme tarihinden takriben sekiz sene sonra Şems, Konya'ya gelecek ve Mevlânâ ile içli dışlı sohbet edecektir.

Hazret-i Mevlânâ Kamil Bir Mürşid

Yedi yıl süren Halep ve Şam seyahatinden sonra Konya'ya dönen Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'in arzusu üzerine birbiri arkasına, candan istekle ve samimiyetle, üç çile çıkardı. Yani üç defa kırkar gün (yüzyirmi gün) az yemek, az içmek, az uyumak ve vaktinin tamamını ibadetle geçirmek suretiyle nefsinin arıttı. Üçüncü çilenin sonunda Seyyid Burhaneddin, Mevlânâ'yı kucaklayıp öptü; takdir ve tebrikle, "Bütün ilimlerde eşi benzeri olmayan bir insan, nebilerin ve velilerin parmakla gösterdiği bir kişi olmuşsun... Bismillah de yürü, insanların ruhunu taze bir hayat ve ölçülemyecek bir rahmete boğ; bu suret aleminin ölülerini kendi mana ve aşkınla dirilt." 28Dedi ve onu irşad ile görevlendirdi. Seyyid Burhaneddin, daha sonra, Mevlânâ'dan izin alıp Kayseri'ye gitmiş ve orada ebedi aleme göçmüştür (1241-1242). Türbesi Kayseri'dedir. Mevlânâ Seyyid Burhaneddin'in Konya'dan ayrılışından sonra, irşad (Allah Yolunu gösterme) ve tedris (öğretim) makamına geçti. Babasının ve dedelerinin usullerine uyarak beş yıl bu vazifeyi başarı ile yaptı. Rivayete göre dini ilimleri tahsil eden dört yüz talebesi29 ve on binden çok müridi30 vardı.

Hazret-i Mevlânâ ile Hazret-i Şems'in Buluşmaları

Mevlânâ ile Şems, bu iki kabiliyet, bu iki nur, bu iki ruh, nihayet buluştular, görüştüler. Bu tarihte Şems, altmış, Mevlânâ, otuz sekiz yaşında idi. Bu iki ilahi aşık, bir müddet yalnızca bir köşeye çekilerek kendilerini tamamiyle Hakk'a verdiler ve gönüllerine gelen ilahi ilhamlarla sohbetlere koyuldular. Sultan Veled der ki: "Ansızın Şems gelip ona ulaştı; ona maşukluk (sevilen, sevgili olmanın) hallerini anlattı, açıkladı. Böylece de sırrı yücelerden yüceye vardı. Şems, Mevlânâ'yı şaşılacak bir aleme çağırdı, öyle bir aleme ki, ne Türk gördü o alemini ne Arap." 31

Hazret-i Mevlânâ ile Şems Hakkında

Mevlânâ, Şems ile Konya'da buluştuğu zaman tamamiyle kemale ermiş bir şahsiyetti. Şems, Mevlânâ'ya ayna oldu. Mevlânâ, Şems'in aynasında gördüğü kendi eşsiz güzelliğine aşık oldu. Diğer bir ifadeyle Mevlânâ, gönlündeki Allah aşkını Şems'te yaşattı.³² Mevlânâ'nın Şems'e karşı olan sevgisi, Allah'a olan aşkının miyarıdır (ölçüsüdür). Çünkü Mevlânâ, Şems'te Allah cemalinin parlak tecellilerini görüyordu. Mevlânâ açılmak üzere bir güldü. Şems ona bir nesim oldu. Mevlânâ bir aşk şarabı idi, Şems ona bir kadeh oldu. Mevlânâ zaten büyüktü, Şems onda bir gidiş, bir neşve değişikliği yaptı. ³³ Şems ile Mevlânâ üzerine söz tükenmez. Son söz olarak şöyle söyleyelim, Şems, Mevlânâ'yı ateşledi, ama karşısında öyle bir volkan tutuştu ki, alevleri içinde kendi de yandı.³⁴

Şems-i Tebrîzi Hazretleri'nin Konya'dan Ayrılışı

Şems ile buluşan Mevlânâ, artık vaktini Şems'in sohbetine hasretmiş, Şems'in nurlarına gömülüp gitmiş, bambaşka bir aleme girmişti. Şems'in cazibesinde yana yana dönüyor, ilahi aşkla kendinden geçercesine Sema ediyordu. Bu iki ilahi dostun sohbetlerindeki mukaddes sırrı idrakten aciz olanlar, ileri geri konuşmaya başladılar. Neticede Şems, incindi ve Mevlânâ'nın yalvarmalarına rağmen, Konya'dan Şam'a gitti (14 Mart, 1246 Perşembe). ³⁵

Hazret-i Şems'in Konya'ya Dönüşü

Şems'in ayrıldığında derin bir ızdıraba düşen Mevlânâ, manzum olarak yazdığı güzel bir mektubu, Sultan Veled'in başkanlığındaki kabileyle Şam'a, Şems'e gönderdi. Sultan Veled, kafilesiyle Şam'a vardı, Şems'i buldu ve babasının davet mektubunu, hediyelerle birlikte, saygıyla Şems'e sundu. Şems, "Muhammedi tavırlı ve ahlaklı Mevlânâ'nın arzusu kafidir. Onun sözünden ve işaretinden nasıl çıkabilir." 36 diyerek, Mevlânâ'nın davetine icabet etti ve 1247 'de, Sultan Veled'in kafilesiyle, Konya'ya döndü.

Hazret-i Şems'in Kayboluşu

Şems'in Konya'ya geri gelmesine herkes sevindi. Mevlânâ da hasretin sıkıntılarından kurtuldu. Artık Şems'in şerefine ziyafetler verildi, Sema meclisleri tertip edildi. Fakat huzurla, muhabbetle, dostluk içinde geçen günler pek çok sürmedi, dedikodular ve can sıkısı durumlar yeniden başladı. Şems, o bahtsız dedikoducu topluluğun yine kinle dolduğunu, gönüllerinden sevginin uçup gittiğini, akıllarının nefislerine esir olduğunu anladı ve kendisini ortadan kaldırmaya uğraştıklarını bildi, Sultan Veled'e dedi ki: "Gördün ya azgınlıkta yine birleştiler. Doğru yolu göstermekte, bilginlikte eşi olmayan Mevlânâ'nın huzurundan beni ayırmak, uzaklaştırma, sonra da sevinmek istiyorlar. Bu sefer öylesine bir gideceğim ki, hiç kimse benim nerede olduğumu bilmeyecek. Aramaktan herkes acze düşecek, kimse benden bir nişan bile bulamayacak. Böylece bir çok yıllar geçecek de yine kimse izimin tozunu bile göremeyecek."³⁷ İşte Sultan Veled'e böyle yakınan Şems, 1247-1248 tarihinde Konya'dan ansızın gidip kayboldu. ³⁸ Şems'in kayboluşundan sonra Mevlânâ, herkesten onun haberini soruyordu. Kim onun hakkında aslı esası olmayan bir haber bile verse ve Şems'i falan yerde gördüm dese, bu müjde için sarığını ve hırkasını vererek şükranelerde bulunuyordu. Bir gün bir adam, Şems'i Şam'da gördüm diye haber verdi. Mevlânâ buna, tarif edilemeyecek şekilde sevindi ve o adama, üstünde nesi varsa bağışladı. Dostlarından birisi, bu adamın verdiği haber yalandır, o Şems'i görmemiştir, dediğinde Mevlânâ şu cevabı vermiştir. "Evet, onun verdiği bu yalan haber içinde üstümde neyim varsa verdim. Eğer, doğru haber verseydi, canımı verirdim." ³⁹

Hazret-i Mevlânâ'nın, Şems-i Tebrîzi Hazretleri'ni Aramak İçin Şam'a Gidişi

Mevlânâ, Şems'i çok aradı. Onun ayrılığıyla, gönülleri yakan, sızlatan, nice şiirler söyledi. Onu aramak için iki kere Şam'a gitti. Yine Şems'i bulamadı. Bu son iki seyahatin tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber, büyük bir ihtimalle 1248-1250 yılları arasında olduğu söylenebilir. Sultan Veled'in ifadesiyle Mevlânâ, Şam'da suret bakımından Tebrizli Şems'i bulamadı ama, mana yönünden onu, kendisinde buldu. Ay gibi kendi varlığında beliren Şems'i, kendinde gördü ve dedi ki: "Beden bakımından ondan ayrımım ama, bedensiz ve cansız ikimiz de bir nuruz. Ey arayan kişi! İster onu gör, ister beni. Ben O'yum O da ben." 40

Mesnevi'nin Yazılışı

Eflâki, Mesnevi'nin yazılıp tamamlanmasını anlattığı bahiste diyor ki: "Mevlânâ Hazretleri, asil kişilerin sultanı Çelebi Hüsameddin'in cazibesi ile heyecanlar içerisinde Sema ederken, hamamda otururken, ayakta, sükunet ve hareket halinde daima Mesnevi'yi söylemeye devam etti. Bazen öyle olurdu ki, akşamdan başlayarak gün ağarınca kadar birbiri arkasından söyler, yazdırırdı. Çelebi Hüsameddin de bunu sür'atle yazar ve yazdıktan sonra hepsini yüksek sesle Mevlânâ'ya okurdu. Cilt tamamlanınca Çelebi Hüsameddin, beyitleri yeniden gözden geçirerek gereken düzeltmeleri yapıp tekrar okurdu."41 Bu şekilde dikkatlice 1259-1261 yılları arasında yazılmaya başlanılan Mesnevi, 1264-1268 yılları arasında sona erdi. 42

Hazret-i Mevlânâ'nın Baki Aleme Göçüşü

Mevlânâ, Çelebi Hüsameddin ile tam on beş sene güzel demler, hoş safalar sürdü. Bu müddet zarfından bahtsızların fitne ve hücumundan uzak, huzur ve sürur içinde yaşadı. Dostları onun cemalinin nuruna pervane olmuşlardı. Mevlânâ, artık son anlarını yaşadığını, özlediği ebedi cemal alemine kavuşacağını anlamıştı. Ansızın hastalanıp yatağa düştü. Mevlânâ'nın hastalık haberi Konya'da yayıldığı zaman ahali, şifalar dilemeye, gönlünü, duasını almaya geliyorlardı.

Şeyh Sadreddin (? - 1274) de talebeleriyle birlikte Mevlânâ'ya geçmiş olsun demeye geldi ve çok üzüldüğünü beyan edip, "Allah yakın zamanda şifalar versin. Hastalık ahirette derecenizin yükselmesine sebeptir. Siz alemin canısınız, inşaallah yakın zamanda tam bir sıhhate kavuşursunuz" diye temennide bulundu. Bunun üzerine Mevlânâ: "Bundan sonra Allah sizlere şifa versin. Aşıkın maşukuna kavuşmasını ve nurun nura ulaşmasını istemiyor musun?" dedi. Şeyh Sadreddin, yanındakilerle birlikte ağlayarak kalkıp gitti.43

Mevlânâ, dostlarına ve aile efradına, bu dünyadan göçeceğine üzülmemelerini söylüyordu, fakat onlar, benden de olsa, bu ayrılığı kabullenemiyorlar, ağlayıp inliyorlardı. Mevlânâ'nın hanımı, Mevlânâ'ya hitaben; "Ey alemin nuru, ey ademin canı! Bizi bırakıp nereye gideceksin?"44 diyerek ağlıyor ve ilave ediyordu. "Hudavendigâr Hazretlerinin dünyayı hakikat ve manalarla doldurması için üç yüz veya dört yüz yıllık ömrünün olması lazımdı." Mevlânâ cevaben, "Niçin? Niçin? Biz ne Firavun ve ne de Nemrud'uz, bizim toprak alemiyle ne işimiz var, bize bu toprak aleminde huzur ve karar nasıl olur? Ben insanlara faydam dokunsun diye dünya zindanında kılmışım, yoksa hapisane nerede ben nerede? Kimin malını çalmışım? Yakında Allah'ın sevgili dostunun, Hazret-i Muhammed'in yanına döneceğimiz umulur" dedi. 45

Hazret-i Mevlânâ'nın Vasiyeti

"Ben size, gizli ve aleni, Allah'dan korkmanızı, az yemenizi, az uyumanızı, az söylemenizi, günahlardan çekinmenizi, oruç tutmaya ve namaz kılmaya devam etmenizi, daima şehvetten kaçınmanızı, halkın eziyet ve cefasına dayanmanızı avam ve sefiyelerle düşüp kalkmaktan uzak bulunmanızı, kerem sahibi olan salih kimselerle beraber olmanızı vasiyet ederim. İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır. Hamd, yalnız tek olan Allah'a mahsustur. Tevhid ehline selam olsun."46 İrfan ve sevgi güneşi Mevlânâ, 5 Cemaziye'l-ahir, 672 (17 Aralık 1273) Pazar günü gurup vakti, bütün parlaklığı ile, bütün güzellikleriyle gülerek ebediyet aleminin asumanına doğdu. Mevleviler, o geceye Şeb-i Arus derler.

Hazret-i Mevlânâ'nın Cenaze Merasimi ve Cenaze Namazı

Müslüman olan, müslüman olmayan, küçük büyük ne kadar Konyalı varsa hepsi, Mevlânâ'nın cenaze merasimine katıldı. Müslümanlar, müslüman olmayanları sopa ve kılışla savmaya çalışarak onlar: "Bu

merasimin sizinle ne ilgisi vardır? Bu din sultanı Mevlânâ bizimdir, bizim imamımızdır" diyorlardı. Onlar da şu cevabı veriyorlardı. "Biz Musa'nın ve bütün peygamberlerin hakikatini onun sözlerinden anlayıp öğrendik. Kendi kitaplarımızda okuduğumuz olgun peygamberlerin huy ve hareketlerini onda gördük. Sizler nasıl onun muhibbi ve müridi iseniz, biz de onun muhibbiyiz. Mevlânâ Hazretleri'nin zatı, insanlar üzerinde parlayan ve onlara iyilikte, cömertlikte bulunan hakikatler güneşidir. Güneşi bütün dünya sever. Bütün evler onun nuruyla aydınlanır. Mevlânâ ekmek gibidir. Hiç kimse ekmeğe ihtiyaç duymamazlık edemez. Ekmekten kaçan hiçbir aç gördünüz mü?" 47

Mevlânâ'nın vasiyeti üzerine Şeyh Sadreddin, Mevlânâ'nın namazını kıldırmak üzere niyetlendiğinde dayanamayıp baygınlık geçirdi. Bunun üzerine namaza Kadı Siraceddin imamlık etti. 48

Hazret-i Mevlânâ'ya Yeşil Kubbe

Mevlânâ'ya Yeşil Kubbe denilen türbe, Sultan Veled ile Alameddin Kayser'in gayreti ve Emir Pervane'nin eşi (Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı) Gürcü Hatun'un yardımıyla Çelebi Hüsameddin zamanında yapıldı.49 Türbenin mimarı Tebrizli Bedreddin'dir.50 Selimoğlu Abdülvahid adlı bir sanatkar da Mevlânâ'nın kabri üzerine, Selçuklu oymacılığının şaheseri olarak kabul edilen, büyük bir ceviz sanduka yaptırmıştır. 51 Bu sanduka bu gün, Sultan'ül-Ulema Bahaeddîn Veled'in kabri üzerindedir.

Hazret-i Mevlânâ'nın Ölümüne ve Mezara Bakışı

"Ölüm günümde tabutum yürüyüp gitmeye başladı mı, bende bu cihanın gamı var, dünyadan ayrıldığıma tasalanıyorum sanma; bu çeşit şüpheye düşme, bana ağlama, yazık yazık deme. Şeytanın tuzağına düşersen işte hayıflanmanın sırası o zamandır. Cenazemi görünce ayrılık ayrılık deme. O vakit benim buluşma ve görüşme zamanıdır. Beni kabre indirip bırakınca, sakın elveda elveda deme; zira mezar cennetler topluluğunun perdesidir. Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret. Güneşe ve aya batmadan ne ziyan geliyor ki? Sana batmak görünür, ama o, doğmaktır. Mezar hapis gibi görünür, ama o, canın kurtuluşudur. Hangi tohum yere ekildi de bitmedi? Ne diye insan tohumunda şüpheye düşüyorsun? Hangi kova kuyuya salındı da dolu dolu çıkmadı? Can Yusuf'u ne diye kuyuda feryad etsin?Bu tarafta ağzını yumdun mu o tarafta aç. Zira senin hayuhuyun, mekansızlık aleminin fezasındadır." 52

Hazret-i Mevlânâ'nın Ziyaretçilerine Seslenişi

"Kardeş, mezarıma deftsiz gelme; çünkü Allah meclisinde gamlı durmak yaraşmaz. Hak Teala beni aşk şarabından yaratmıştır. Ölsem, çürüsem bile, ben yine o aşkıyım." 53

"Ölümümüzden sonra mezarımızı yerde aramayınız?

Bizim mezarımız ariflerin gönüllerindedir." 54

Hz. Mevlânâ;

Hazreti Mevlânâ sararmış yüzlü ve ince vücutlu idi. Bu sararmış ve zayıf bünyesinde öyle bir nur ve hayvet vardı; gözleri o kadar kesin ve çekici idi ki, kimse dikkatle bakamazdı.55 Mevlânâ başına, bilginlere mahsus bir şekilde sarık sarar, taylasan (sarıktan sarkan uç) bırakırdı. Sırtına da, bilginlerin giydikleri gibi, bol geniş kollu bir hırka giyerdi. 56 Şems'in kaybolmasından kırk gün sonra, ömrünün sonuna kadar, beyaz sarık yerine duman renkli bir sarık sardı ve Yemen ve Hint kumaşından yaptığı fereci (göğsü açık uzun kollu cübbe) giydi. 57

Hazreti Mevlânâ'nın Tasavvufu, hiç bir zaman bir bilgi sistemi yahut hayali bir idealizm değildir. Onun tasavvufu irfan, tahakkuk, aşk ve cezbe aleminde olgunlaşmadır. Mevlânâ hayattan hiç bir zaman el etek çekmez, miskinliği reddeder; hayatı hayatın içinde yaşatır. Onun tasavvufu dünyayı şöyle algılar; "Dünya nedir? Allah'tan gafil olmaktır. Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret yapmak ve kadın; dünya değildir." "Din yolunda sarf etmek üzere kazandığın mala Peygamber ne güzel mal demiştir." "suyun geminin içinde olması geminin helakidir. Gemi altındaki su ise gemiye; geminin yürümesine yardımcıdır..."58

Hazreti Mevlânâ'nın tasavvufunda gaye, kulluk ve yokluktur.

Hazreti Mevlânâ'nın tasavvufunda yaratılışın, hayatın manası aşktır. Aşk ise kimseye niyazı, ihtiyacı olmayan Allah'ın vasıflarındandır. Ondan başkasına aşık olmak da geçici bir hevestir. Yaratılışın sebebi, bütün hastalıkların tabibi; böbürlenmenin, bencilliğin devası, elemelerin merhemi ilahi aşktır. "Aşk, o şuledir ki parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar" 59

Mevlânâ'nın tasavvufunda esas, gönül sahibine erişmek ve cevher olmaktır. Hazreti Mevlânâ şöyle buyurur; "Allah ile oturup kalmak isteyen kişi, veliler huzurunda otursun." "Velilerin huzurunda kesilirsən, helak oldun gitti. Çünkü sen külli olmayan bir cüz'sün" 60

Hazreti Mevlânâ'nın İslâmiyeti anlayış tarzı ise şöyledir; Mevlânâ, 'Muhakkak ki sizin, Allah'ın yanında en kerim olanınız Allah'tan çok korkup günah işlemeyeninizdir'61 mealindeki ayetin şuuruyla daima Kur'ân hükümlerinin adabına riayet ederek Allah'ın haram kıldığı şeylerden çekinmiş; hülâsa Allah'tan kendisini uzaklaştıracak şeylerin hepsinden daima sakınmış, gerçek takva bir şahsiyettir. 62

Mevlânâ şu rubaisiyle Kur'ân-ı Kerim'e ve Hazreti Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesellem'e bağlılığını apaçık ilan ederek; "Cânım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluym; Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıym. Birisi, sözlerimden, bundan başka bir söz naklederse, O nakledenden de bezmişim ben, bu sözden de bezmişim"63 demektedir.

Mevlânâ'nın bir kamil mürşit olarak manevi vazifesi, yaratılışın gayesi çevresinde, insanların hidayetine ve ebedi saadetine vesile olabilmektir. Bu ilahi gayenin gayreti ve yüklediği manevi vazifenin şuuruyla; "Biz pergel gibiyiz. Bir ayağımız Şeri'at'de (ayet, hadis, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha üzerine kurulmuş olan din kaidelerinde) sağlamca durur, öteki ayağımız yetmiş iki milleti dolaşır" 64 demektedir.

DİPNOTLAR:

1- EFLÂKÎ, Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri (Tahsin Yazıcı Çevirisi), Şark İslâm Klasikleri: 26, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964 C, I(1/3)

2- SİPEHSALAR, Feridun b Ahmed, Risale-i Sipehsalar ve Menâkıb-ı Hazret-i Hüdavendigâr (M. Bahârî Tercümesi), Der, Saadet,1331. s.15, EFLÂKÎ, a.g.e., C. (1/1) c- CAMÎ, Nefehatül-Üns (Lamii Terc.). İstanbul, 1289, s. 514

3- BEYTUR, Midhat Bahârî, Dîvân-ı Kebîrden Seçme Şiirler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1965, s. XVIII, TAHİRÜ'L MEVLEVÎ, Mesnevî Şerhi, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1963,C. Is. 19

4- CAMÎ, a.g.e., s. 513-514

5- SİHEPSALAR, a.g.e., s. 16

6- SULTAN VELED, İbtidâ-Nâme (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), Ankara, 1976, s. 237-238, SİPEHSALAR, a.g.e., s.17-18 c-EFLÂKÎ, a.g.e., C.1 (1/5)

7- SİPEHSALAR, a.g.e., s. 19-20

8- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlâna Celâleddîn, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985., s.40

9- SİPEHSALAR, a.g.e., s. 19-20, EFLÂKÎ, a.g.e., C. 1 (1/5)

10- EFLÂKÎ, a.g.e., C. 1(1/10)

11- DEVLETŞÂH, Devletşâh Tezkiresi (Necati Lugal Çevirisi, Tercüman 1001 Temel Eser:112, İstanbul 1977, s. 249

12- BEYTUR, Midhat Bahârî, Mesnevî Gözüyle Mevlâna, Şiirleri, Aşk ve Felsefesi, Sulhi Garan Mevlâna, İstanbul, 1965, s. 91

13- EFLÂKÎ, a.g.e., C. 1 (3/116)

14- B. ÇELEBÎ, Celâleddîn, Kongreye Katılan Delegeler Adına Bitiş Konuşması, S.Ü. 1.Milli Mevlâna Kongresi 3-5 Mayıs 1985, Konya Tebliğler, S.Ü. Basimevi, Konya,1986. s. 449

15- EFLÂKÎ, a.g.e., C.1 (1/22)

16- SULTAN VELED, a.g.e., s. 242

17- EFLÂKÎ, a.g.e., C.1 (1/24)

18- DEVLETŞÂH a.g.e., s. 250

19- SULTAN VELED, a.g.e., s. 244

20- Türkiye İş Bankası Yayınları - 134, Ankara, s. 206

21- EFLÂKÎ, a.g.e., C. 1 (2/1)

22- EFLÂKÎ, a.g.e., C.1 (2/1)

23- SULTAN VELED a.g.e., s. 246

24- SULTAN VELED, a.g.e., s.248

25- MEVLÂNA, Mesnevî , (Veled Çelebi İzbudak Tercümesi), Şark-İslâm Klasikleri: 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, C.2, b. 1319,1320

26- SİPEHSALAR, a.g.e. s; 111, EFLÂKÎ a.g.e., C.1 (1/24)

27- EFLÂKÎ a.g.e., C. 1 (3/9)

28- EFLÂKÎ a.g.e., C.1 (3/9)

29- DEVLETŞÂH, a.g.e., s. 50

30- SULTAN VELED, a.g.e., s. 248

31- SULTAN VELED, a.g.e., s. 249-250

32- BEYTUR, Midhat Bahârî, Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler, s.XXX

33- BEYTUR, Midhat Bahârî, Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler, s.XXX

34- TARLAN, Ali Nihat, Mevlâna, Hareket Yayınları: 53, İstanbul, 1974, s.35

35- SULTAN VELED, a.g.e., s. 55, SİPEHSALAR a.g.e., s. 172

36- SİPEHSALAR, a.g.e., s.64

37- SULTAN VELED, a.g.e., s. 64

38- SULTAN VELED, a.g.e., s. 64

- 39- EFLÂKÎ a.g.e., C.2 (4/51)
- 40- SULTAN VELED a.g.e., s. 73
- 41- EFLÂKÎ a.g.e., C.2 (6/3)
- 42- FİRÜZANFER, Bediüzzaman, Mevlâna Celâleddîn (F. Nafiz Uzluk Çevirisi), Şark İslâm Klasikleri İçin Yardımcı Eserler: 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. 212
- 43- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (3/569)
- 44- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (3/571)
- 45- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (3/565)
- 46- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (3/574), CAMÎ, a.g.e., s. 519
- 47- SULTAN VELED, a.g.e., s. 153, EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (3/580)
- 48- SİPEHSALAR, a.g.e., s. 156
- 49- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (6/9)
- 50- EFLÂKÎ, a.g.e., C. 1(3/320)
- 51- MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Mecâlîs-i Seb'a, F.Nafiz Uzluk Basımı, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1937, Mukaddime, s. 105
- 52- MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Dîvân-Kebîr (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1959 C. 111., s.169 MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Külliyyat-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrîzi, Çap-u İntişarat-ı Meri-i Kebîr, 1345 Hicri Şemsi, Gazel 911
- 53- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlâna Celâleddîn, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 132, Mevlâna, Celâleddîn, Külliyyat-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrîzi, Gazel 683
- 54- Bu beyit, Mevlâna'nındır diye rivayet edilir.
- 55- FİRÜZANFER, Bediüzzaman, a.g.e., s. 190
- 56- EFLÂKÎ, a.g.e., C.1 (3/9)
- 57- EFLÂKÎ, a.g.e., C.2 (4/93)
- 58- MEVLÂNÂ, Mesnevî , C. 1 b: 983-989
- 59- MEVLÂNÂ, Mesnevî , C.5. s:588
- 60- MEVLÂNÂ, Mesnevî , C.2, b: 2163-2165
- 61- KUR'AN EI-Hucarat (49), 13
- 62- SİPEHSALAR, A.G.E., S. 59-60
- 63- MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Külliyyat-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrîzi, Rubaiyyat: 1331

64- BEYTUR, Midhat Bahârî, Mesnevî Gözüyle Mevlâna, s.103

BİBLİYOGRAFYA:

ANBARCIOĞLU, Meliha, Sultan'ül-Ulemâ Bahâeddîn Veled'in Hayatı, Eseri ve Düşünceleri, S.Ü. 1. Milli Mevlâna Kongresi 3-5 Mayıs, 1985, Konya, Tebliğler, S.Ü. Basımevi, Konya, 1986

B. ÇELEBÎ, Celâleddîn, Kongreye Katılan Delegeler Adına Bitiş Konuşması, S.Ü. 1. Milli Mevlâna Kongresi, 3-5 Mayıs, 1985, Konya, Tebliğler, S.Ü. Basımevi, Konya, 1986

BEYTUR, Midhat Bahârî, Dîvân-ı Kebîr'den Seçme Şiirler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1965

BEYTUR, Midhat Bahârî, Mesnevî Gözüyle Mevlânâ, Şiirleri, Aşk ve Felsefesi, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1965

CÂMÎ, Nefehatü'l, Üns, Lamii Tercümesi, İstanbul, 1289

DEVLETŞÂH, Devletşah Tezkiresi (Necati Lugal Çevirisi), Tercüman 1001 Temel Eser: 112, İstanbul, 1977

EFLÂKÎ, Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri (Tahsin Yazıcı Çevirisi), Şark İslâm Klasikleri: 26, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964

FİRÜZANFER, Bediüzzaman, Mevlâna Celâleddîn (F. Nafiz Uzluk Çevirisi), Şark İslâm Klasikleri için Yardımcı eserler: 2, Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1963

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlâna Celâleddîn, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985

MANSUROĞLU, Mecdut, Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay: 765, İstanbul, 1958

MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Dîvân-ı Kebîr (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası, İstanbul 1959

MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Külliyyat-ı Dîvân-ı Şems-i Tebrizi, Çap-u İntişarat-ı Emir-i Kebîr 1345 Hicri, Şemsi

MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Mecalis-i Seb'a F. Nafiz Uzluk Basımı, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1937

MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Mektuplar (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), İnkılap ve Aka Kitabevleri, Yeni Matbaa, İstanbul, 1963

MEVLÂNÂ, Celâleddîn, Mesnevî (Veled Çelebi İzbudak Tercümesi), Şark İslâm Klasikleri: 1 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960

SEYYİD BUHRANEDDİN Muhakkak-Tirmizi, Maarif (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), Türkiye İş Bankası Yayınları - 134, Ankara

SİPEHSÂLÂR, Feridun b. Ahmed, Risale-i Sipehsalar be Menâkıb-ı Hazret-i Hudavendigâr (M. Bahârî Hüsami Tercümesi), Der-Saadet, 1331

SULTAN VELED, İbtidâ-Nâme (Abdülbaki Gölpınarlı Çevirisi), Ankara, 1976

ŞEMS-İ TEBRİZİ, Makalat (M.Nuri Gençosman çevirisi), Hürriyet Yayınları: 81, İstanbul 1954

TAHİRÜ'L MEVLEVÎ, Mesnevî Şerhi, Ahmet Said Matbaası, İstanbul, 1963

DR. SELEHADDİN HİDAYETOĞLU

Emekli S.Ü. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ'NİN ESERLERİ

İslâm dünyasının yetiştirdiği en önemli mütefekkir ve mutasavvıflardan biri olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (1207-1273), çalkantılı bir asırda yetişmiş; ailesi, o zamanlar henüz sükûnetini yitirmemiş olan Anadolu'ya göç ederek Selçuklu başkenti Konya'yı yurt edinmiştir. Çok iyi bir eğitim görmüş ve tasavvuf terbiyesi almış olan Mevlânâ, özellikle Şems-i Tebrîzî ile buluşmasından sonraki hayatı, fikirleri ve getirdiği yeniliklerle tarih boyunca pek çok kimseyi etkilemiş, müslüman toplumların kültür hayatlarında derin izler bırakmıştır. Bugün Doğu'da ve Batı'da O'na ve eserlerine duyulan ilgi her geçen gün sür'atle artmakta ve geniş kitleleri içine almaktadır.

Mevlânâ'nın, hepsi de yayınlanmış ve Türkçeye çevrilmiş beş tane Farsça eseri vardır. Bunlardan 40 bin beyti aşan Divan-ı Kebîr'i âşık bir ruhun en samimi ve en coşkun örneklerini taşır. Bu devâsa eser, asırlarca şairlerin ve gönül adamlarının ilham kaynağı olmuştur. 26 bin beyte yaklaşan, fert ve topluma ilgili her türlü konuyu içeren ve edebî bir tasavvuf şâhnesi olan Mesnevi'si ise yazılmaya başlandığı andan itibaren âlimler, edipler, şairler kadar devlet adamları, esnaf ve halk tarafından da sevilmiş ve gittikçe artan bir ilgiyle benimsenmiştir. Fîhi mâ fih, Mecâlis-i seb'a ve Mektûbat adlı mensur eserleri de Mevlânâ'nın fikirlerini daha yalın ve berrak şekilde bizlere aksettirir.

Bu yazıda adı geçen eserler özet olarak tanıtılacak ve onlardan örnekler sunulacaktır.

I. DÎVÂN-I KEBÎR: Büyük Divan demektir. Mevlânâ'nın gazel, terkîb-i bend ve rubailerini ihtivâ eden bu büyük eser, şiirlerin söylendiği vezinlere göre tanzim edilmiş 21 divanla rubailer divanından meydana gelmiştir.

Mevlânâ'dan önce Fars edebiyatında şairlik mesleği özellikle saray çevrelerinde önemli gelişmeler göstermişti. Tasavvufî şiirde de ilk büyük mümessilleri yetişmiş ve mutasavvıflar edebiyat dünyasında kendilerini kabul ettirmeye başlamışlar; şiiri hikmetin, mânevî duygu ve düşüncelerin en önemli ifade vasıtası kılmayı başarmışlardı.

Mevlânâ'nın Şems'ten önceki hayatında Arap ve Fars edebiyatlarındaki bu iki tür şiire de âşina olduğu âşikârdır. Özellikle en önemli temsilcileri Senâî (öl.1131) ve Attar (öl. 1221) olan tasavvufî şiirle meşgul bulunduğu, öteden beri meclislerinde bu şairlerin eserlerinin okunduğu bilinmektedir. Ancak ilk dönemde yazılmış kaynaklardaki bazı ifadelerden o zamanlar müslüman toplumlarda, mûsikîye olduğu gibi şiire de kimi din âlimleri tarafından -şairlerin saray çevreleriyle yakın ve tasvip görmeyen bazı ilişkilerinin de etkisiyle- olumsuz gözle bakıldığı ve büyük bir din âlimi olan Mevlânâ'nın bu yönden suçlandığının ipuçlarını bulmak mümkündür. 1 Buna karşılık -aynı ifadelerden- Mevlânâ ailesinin anavatanları olan Horasan'dan farklı olarak Anadolu'daki dinî yaşamda müsâmahakâr bir atmosferin bulunduğu ve kendisinin şiire yönelmesinde Anadolu insanının manzum sözlerden ve ahenkten hoşlanmasının da rolü olduğu anlaşılmaktadır. 2 Sultan Veled'in İbtidâ-nâme'sindeki ifadelerin açıkça gösterdiği üzere 3 Şems'le buluşmasından sonra aşk ummanına dalan Hz. Mevlânâ, tabîî olarak âşık bir ruhun heyecanlarına cevap verebilecek yegâne vasıta olan şiir ve mûsikîye yönelmiş; Şems'in de teşvikiyle semâa başlamıştır. Mevlânâ hayatının bundan sonraki bölümünde şiiri, mûsikî ve semâî âdetâ kendisine manevî yol arkadaşları edinmiş;

heyecanlarını, coşkunu, sevincini, üzüntüsünü hep bu vasıtalarla ifade etmiş, onlarla tesellî ve sükûn aramıştır. Gazellerin çoğunu, özellikle Şems-i Tebrîzî'nin kaybolması üzerine söylediğini biliyoruz. Çok zaman semâ esnasında söylediği bu coşkulu manzûmeler, sevenleri tarafından zaptedilmiş ve bunlar aruz vezinlerine göre tasnif edilmiştir.

Hiçbir zaman bir şairlik iddiasında bulunmamış olan ve daima sözü, manaları ifadedeki kifâyetsizliğinden şikâyet eden Mevlânâ'nın şiirlerinde görülen bazı aksaklıklara dikkat çeken Fuad Köprülü, şairin "rûhunu, bütün samimiyeti, derinliği, çıplaklığıyla gösteren manzûmelerindeki ilâhî lirizm" in yüksekliğini vurgulamakta ve bu sebeple Mevlânâ'yı belki de Farsça şiir söyleyen en büyük mutasavvîf şair saymak gerektiğini itiraf etmektedir. 4

Bilindiği üzere gazellerin aslî konusu aşktır. Şair, gerek duygu ve düşünce dünyasını, gerekse dış dünyadan aldığı unsurları hep bu tema etrafında yüksek bir sanat duyarlılığıyla işler, dile getirir. Bu çerçevede "döneminin bütün bilgilerini kavramış, Hint-İran, Yunan-Roma mitolojisini bilen, yeri gelince âyet ve hadislerden faydalanan bir bilgin olan Mevlânâ'nın şiirlerinde halk unsurlarının önemli bir yeri vardır. Türk atasözleri, gelenekler, töreler, halk deyimleri, halk inançları, eski devirlerin kanaatleri, köyler, şehirler ve sokaktaki delilere taş atan çocuklardan rüşvet yiyen kadınlara kadar çok geniş bir sosyal çevre divanının panoramasını belirler." 5

Mevlânâ şiirlerinde çoğunlukla mahlas yerinde -alışlagelmiş kullanımdan farklı olarak- kendisine karşı büyük bir sevgi ve özlemle bağlı olduğu Şems-i Tebrîzî'nin adını kullanmış, bu sebeple eseri, Dîvân-ı Kebîr isminin yanısıra Dîvân-ı Şems veya Külliyyât-ı Şems diye de anılmıştır. Az sayıdaki bazı manzûmelerinde, "sus" manasına gelen "hâmûş" kelimesini veya Salâhaddin ve Hüsâmeddin adlarını mahlas olarak tercih etmiştir.

Dîvân-ı Kebîr'e gösterilen ilgi Mesnevi'ye göre elbette daha azdır ve onun üzerine yapılan çalışmalar genellikle seçmelere ve bazı beyit veya manzûmelerin şerh ve izahına münhasır kalmıştır. Dolayısıyla yazma nüshalarına daha az rastlanır. Gerek yazma, gerekse Hindistan ve İran'da neşredilmiş olan eski matbû metinlerinde beyit sayıları ekseriya 30 ilâ 50 bin beyit arasında değişir. Divan'a başka şairlerin şiirlerinin karışmış olması, beyit sayısının artmasına sebep olmuştur. Eserin bilimsel (tenkitli) metni, İranlı değerli âlim Bedüzzaman Furûzanfer tarafından 9 eski yazma karşılaştırılıp Mevlânâ'ya ait olmayan şiirler mümkün mertebe ayıklanarak gerçekleştirilmiş ve Külliyyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr adı altında 8 büyük cilt halinde yayınlanmıştır. (Tahran, 1336-1345 h.ş. I-VI. ciltlerde kafiyeye göre alfabetik sırayla -toplam 36.360 beyitten oluşan- gazeller ve terkîb-i bendler; VII.ciltte sözlük, fihrist ve açıklamalar; VIII.ciltte ise 1995 rubai bulunmaktadır.) Eser İran'da Furûzanfer neşri esas alınarak birçok kez basılmıştır. 6

Dîvân-ı Kebîr Türkçe'ye büyük mütehasıs ve âlim Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilerek 1957-1974 yılları arasında yayınlanmıştır. 7 Mütercim, çevirisine Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki 68-69 nolu yazmayı esas almıştır. Bu nüshada 44.834 beyit bulunmaktadır. 8 Gölpınarlı çevirisinden hareketle Dîvân-ı Kebîr, Nevit Oğuz Ergin tarafından İngilizceye tercüme edilmekte ve 2000 yılında XII.cildi yayınlanmış olan bu tercüme, T. C. Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle ABD'de (California) neşredilmektedir.

Yurt içinde ve yurt dışında Dîvân-ı Kebîr'den birçok seçmeler, tercümeleriyle ve bazen açıklamalarla birlikte yayın sahasına çıkmıştır. Bu cümleden olarak Midhat Bahari Beytur, İranlı şair ve tezkire yazarı Rıza Kuli Han Hidayet'in Dîvân-ı Şemsü'l-hakâik (Tebriz, 1280) adlı antolojisini Türkçeye çevirerek Dîvân-ı Kebîr'den Seçme Şiirler ismiyle neşretmiştir. (Mevlânâ'ya ait olmayan şiirlerin de yer aldığı bu üç ciltlik eser, 1944 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından neşredilmiştir.) Mevlânâ ve şiirleri batıda daha ziyade J. Von Hammer, Friedrich Rückert, Rosenzweig-Schwannau, Nicholson, Bausani gibi bilgin ve edipler tarafından yapılan tercümelerle tanınmıştır. Günümüzde Coleman Barks'ın İngilizce'ye yaptığı tercümeler beğeniyle okunmaktadır. İran ve Pakistan gibi ülkelerde de bu yönde birçok yayın bulunmaktadır.

Dîvân-ı Kebîr'deki rubailerin Farsça metni, Türkiye de ilk defa Veled Çelebi (İzbudak, 1867-1953) tarafından İstanbul'da 1314 yılında yayınlanmış, bu eser sonraları M. Nuri Gencosman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, Dîvân-ı Kebîr tercümesine esas aldığı nüshanın sonundaki 1765 rubaiyi de Türkçeye çevirerek Rubâiler adıyla yayınlamıştır. (İst., 1964) Son yıllarda Mevlânâ ve eserleri üzerine yaptığı yoğun çalışmalarla tanınan Şefik Can, 2217 rubainin tercümesini Farsça metinleriyle birlikte

neşretmiştir. Rubailerin -seçmeler yapılarak da- çevirileri birçok kimse tarafından yayınlanmıştır. Bu kişilerden A. Gölpınarlı, Hasan Âli Yücel, Âsaf Hâlet Çelebi, Hüseyin Rifat Işıl, M. N. Gencosmanoğlu, Feyzi Halıcı, Talat Sait Halman ve Hamza Tanyaş zikredilebilir.

II. MESNEVÎ: Asırlarca çeşitli milletlerin aynı değerler etrafında oluşturdukları İslâm kültür ve medeniyetini yoğuran aslî ve en önemli unsurlardan biri, kuşkusuz tasavvuf düşüncesi olmuştur. İslâmın bir tür yorumu ve uygulanışı demek olan tasavvuf, yüzyıllar boyunca ilim, fikir, gönül ve sanat erbâbı tarafından yazılan nice değerli eserlerle anlatılmıştır. Allah, kâinat, insan üzerine fikirleri; fert ve cemiyetle ilgili konuları en güzel şekilde izah eden tasavvufî şaheserlerden biri de Mevlânâ'nın Mesnevi'sidir.

Mesnevî, esasen İslâm medeniyeti dairesindeki klâsik edebiyatlarda bir nazım şeklinin adıdır. Her beyti kendi arasında kafiyeli olan bu formda, kafiyedeki serbestlik ve bağımsızlık sebebiyle uzun hikaye ve roman tarzı kitaplar, didaktik eserler v.s. genellikle mesnevi şeklinde kaleme alınmıştır. Mevlânâ kitabını bu adla isimlendirip başka bir isimvermediğinden, "Mesnevî" kelimesi, ona yazıldığı zamandan beri özel isim olmuştur.

Mevlevilikle ilgili en eski kaynakların verdiği bilgilere göre Mevlânâ'ya büyük bir saygı ve sevgiyle bağlı olan Çelebi Hüsâmeddin, bir zaman şeyhinden, sülûk âdâbını ve tasavvufî hakikatleri dervişlere telkin edebilecek bir eser vücuda getirmesini ve o vakte kadar yazılan gazellerin epeyce büyük bir yekûn tuttuğu için biraz da mesnevi cihetine rağbet etmesini rica etmiş; O da üzerinde Mesnevî'nin ilk onsekiz beyitinin yazılı bulunduğu bir kağıdı sarığının arasından çıkararak kendisinin de bunu düşündüğünü söylemiş ve hayatının son dönemini kapsayan 10-15 yıllık bir zaman içerisinde (her fırsatta Mevlânâ söyleyip Hüsâmeddin Çelebi yazarak ve daha sonra kendisine tekrar okuyarak ve gerekli düzeltmeleri yaparak) altı ciltten oluşan ve 26 bin beyte yaklaşan o muazzam âbide vücuda gelmişti. 9

Mevlânâ Mesnevi'nin yazılış gayesini ve muhtevasını şu sözlerle açıklar: "Bu kitap, Mesnevi'dir. O, ulaşmada, tam inanış sırlarını açmada din temellerinin temellerinin temelleridir. O, Allah'ın en büyük fihkidir; Allah'ın en aydın şerîatıdır, en reddedilmez delilidir." "Gerçekten de o, gönüllere şifadır, hüzünlere cilâ. Ku'ran'ı, iyiden iyiye açar, açıklar. Şanları yüce, özleri hayırlı yazıcılar, elleriyle yazmışlardır onu." 10 (Gölp., I, s.3-5)

"(Bu kitap) şunu anlatır: Şeriat bir muma benzer, yol gösterir. Ama ele mum almakla yol alınamadığı gibi mum almadan da yol alınmış olmaz. Yola düştün mü şu gidişin, Tarikattır; dilediğince eriştin mi bu, Hakikattir. (...) Yahut da şeriat, tıp bilgisini öğrenmeye benzer; tarikat, tıp bilgisine göre perhiz etmek, ilaç yemektir; hakikatse, ebedî olarak sağlık-esenlik bulmaktır." (Gölp., V, s.3-4)

Mevlânâ, "Bizim Mesnevimiz vahdet (birlik) dükkanıdır; (onda) "bir" den başka ne görürse, o puttur." (İzb., VI, 1528) der ve tevhid anlayışını,

"Yüz tane kitap olsa hepsi de "bir" baptan ibarettir. Yüz tarafta da tek "bir" mihraba dönülür.

Bu yolların hepsi tek "bir" eve çıkar. Bu binlerce başak, "bir" tek tohumdan meydana gelmiştir. sözleriyle dile getirir. (İzb., VI, 3667-68)

Mesnevî altı ciltten (defter) oluşmaktadır. Eserin bilimsel metnini (edisyon kritik) hazırlayıp İngilizce'ye tercüme eden ve ona şerh mahiyetinde açıklamalar yazan, ünlü İngiliz müsteşrik Reynold A. Nicholson (1868-1945)'un neşrine göre Mesnevi'de toplam 25632 beyit vardır. 11 Her cildin başında bir mukaddime vardır ve metin içerisinde konular başlıklar halinde verilmiştir. Eser, aruzun Remel bahrine ait Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle nazmedilmiştir. 12 Tasavvuf sahasında en çok okunan ve kendisine en fazla şerh yazılan eserlerden biri, belki de birincisi olan Mesnevi, yurt içinde ve yurt dışında defalarca basılmıştır. Eserin, çok sayıdaki yazma nüshaları arasında yazıldığı tarihlere kadar uzananlar vardır.

Mesnevi, -yukarıda ifade edildiği üzere- içerisinde binlerce ayet, hadis, atasözü, temsil, hikaye, fıkra bulunan 6 ciltlik ve 26 bin beyte yaklaşan devâsâ bir eserdir. "Mağz-i Kur'an" yani "Kur'an'ın Özü" diye adlandırılan eserde müellif, fert ve toplumu ilgilendiren hemen her konuyu ele alır. Meseleleri en etkili ve ikna edici delillerle ve son derece akıcı, sürükleyici, edebî bir üslûpla enine boyuna tahlil eder.

Mevlânâ'nın eserlerindeki en bâriz özelliğın külfetsizlik olduğunu ifade eden büyük mütehasıs Abdülbaki Gölpınarlı, Mesnevi'nin üslubu ve muhtevâsı hakkında özetle, şu değerli tespitleri yapar: "şairliğın en büyük meziyetlerinden biri ve belki birincisi olan tedâi kabiliyeti Mevlânâ'da misli görülmemiş bir derecededir. Zamanın bütün bilgilerini en ince noktalarına kadar bilen, birkaç dile sahip olup bütün şairleri okumuş bulunan; bunlarla beraber fevkalâde seyyal bir zekâ, çok ince ruh, eşsiz bir vecit, örneksiz bir aşk, emsalsiz bir seziş ve buluş kabiliyetinin; neşenin, çoşkunluğın, hayranlığın, hulâsa bütün bir mâna âleminin mümessili olan Mevlânâ, Mesnevî'yi söylüyor, zihninde bahisler, bahisleri kovalıyor, bu bahislere uygun hikâyeler, hikâyeleri hatırlatıyor, söz ulamı bu suretle uzayıp gidiyor. Bu hikâyeyi anlatırken hikâyedeki bir insan veya hayvana söz söyletmeye başlıyor, fakat derhal söz söyleyen kendisi oluyor.(...) Bu harikulâde tahkiye tarzı; bir şerhle, hikâyenin ruhî tahliliyle biterken, hattâ bazan bitmeden yeni bir bahse girilmesi icabediyor. (...)

Mevlânâ, kitabında kelâm kaidelerinden, Yunan felsefesiyle bu felsefenin İslâmî şekli olan Hükema felsefesinden, bu sistem içinde yaradılış ve dünya telâkkilerinden, büyük sofilerin, menkabelerinden bahseder. Mesnevi'de yer yer realiteye de ehemmiyet verilmiştir. Bu yalnız, hikâyelerde değildir. Mevlânâ gezdiiğı yerleri, gördüğü şeyleri anlatırken de realiteye büyük bir kıymet verir. Bütün bir devrin âdetleri, görenleri, düşünce ve sezişleri elle tutulur, gözle görülür bir halde canlanır.(...)

Mesnevi'de Mevlânâ'ya asıl müessir olan Hakîm-i Senâi ve bilhassa Ferideddin-i Attar'dır. Zaten Eflâkî, Çelebi Hüsameddin'in Mevlânâ" yı Mesnevi'yi yazmaya teşvik ederken şakirtlerinin Hakîm-i Senâi'nin "İlâhi Name" siyle Attar'ın "Musibet Name" ve "Mantık-al Tayr" ını okuduklarını, kendisinin de "İlâhi Name" tarzında ve "Mantık-al Tayr" vezninde bir kitap yazmasını rica ettiğini söylemektedir.(...)

Hulâsa Mesnevi, baştan başa bir kültür âlemidir. Ve dünya eserleri arasında bu kitabın mümtaz bir mevkii vardır, mistik eserlerle sofiyane şiirler arasındaysa bir benzeri yoktur." 13

Hâsılı, hakikat yolunda Allah ve Peygamber sevgisini gönüllere yerleştirmeyi hedefleyen, İslâmiyetin aşk derecesinde bir samimiyetle yaşanmasını savunan Mevlânâ, fikirlerini esas olarak bu eserle kitlelere duyurmuş ve benimsetmiştir. Bütün bu yönleriyle bizim duygu ve düşünce dünyamıza kaynaklık etmiş, kültür hayatımızda kesin ve derin bir iz bırakmış olan Mesnevi hakkında Anadolu'daki çalışmalar erken dönemlerde başlamış; yazılmaya başlandığı andan itibaren alimler, edipler, şairler kadar devlet adamları, esnaf ve halk tarafından da sevilmiş ve gittikçe artan bir ilgiyle benimsenmiştir. Bu değerli kitap, asırlarca kadın-erkek, yaşlı-geç her seviyeden insan tarafından okunmuş, Mesnevîhanlarca gerek tarikat mensuplarına gerekse halka anlatılmış, bir çok âlim ve mutasavvıf tarafından tercüme ve şerhedilmiş, kendisinden birçok seçmeler yapılmış, konulara göre tasnif edilmiş, lügatleri hazırlanmış, eserlere, fikirlere, sanat ve edebiyat ürünlerine ilham kaynağı olmuştur. Ülkemizde, Surûrî (öl. 1562), şem'î (öl. 1600'den sonra), Ankaravî (öl. 1631), Yusuf Dede (öl. 1669), Nahîfi (öl. 1738), şakir Mehmed (öl. 1836), Mehmed Murad (öl. 1847), Ahmed Avni Konuk (öl. 1938), Veled Çelebi (öl. 1953) Abdülbâki Gölpınarlı (öl. 1982) ve şefik Can (d. 1910) Mesnevi'yi baştan sona tercüme veya şerh etmeyi başarmışlardır. Tâhirü'l-Mevlevî (öl. 1951)'nin 5.defterin başlarına kadar getirdiğı şerh de şefik Can tarafından ikmal edilmiştir. Mesnevi'nin bir kısmının -özellikle birinci defterin- tercüme ve şerhini ihtiva eden daha pek çok eser yazılmıştır. 14

Geçmişte Mevlânâ'nın etkisi, elbette sadece Anadolu ile sınırlı kalmamış, bilhassa İran ve Hindistan sahalarında O'nun etkisi büyük olmuş; pek çok âlim, mutasavvıf ve edip eserleriyle ilgilenmişler, onlara değerli şerhler yazmışlardır. Günümüzde ise yurt içinde ve yurt dışında, Mevlânâ ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar büyük bir hız kazanmıştır. Mesnevi, dünyadaki başlıca büyük dillere çevrilmiştir veya çevrilmektedir. Bu cümleden olarak Mevlânâ ve Mesnevi'yle ilgilenen çağdaş bilginler arasında, İran'dan başta Bedüzzaman Furûzanfer olmak üzere Muhammed Takî Ca'ferî, Abdülhüseyn Zerrinkûb, Muhammed İsti'lâmî, Seyyid Sâdik Govherîn, Kerîm Zamânî; Pakistan'dan büyük şair Muhammed İkbâl'in yanısıra Afzal İkbâl, Mevlânâ Kadı Seccad Hüseyin; Mısır'dan Muhammed Abdüsselâm Kefâfi ve öğrencisi İbrahim Desûkî şitâ; İngiltere'den Reynold A. Nicholson ve öğrencisi A. J. Arberry; Fransa'dan Eva De Vitray Meyerovitch; Almanya'dan -daha ziyade Mevlânâ'nın fikirleriyle ilgilenen-Annemarie Schimmel anılmalıdır. 15 Özellikle maddenin dar kalıpları arasına sıkışmış olup rûhen huzur ve sükûn arayan, hayatlarını anlamlı kılacak ve ona derinlik katacak arayışlar içinde bulunan Batılılarda Mevlânâ ve eserlerine yöneliş, önemli boyutlara varmıştır. Bugün "Mevlânâ" ve "Rumi" kelimelerinin içinde yer aldığı web sitelerinin yüzbinlere ulaştığını ve Mevlânâ'nın eserlerinin ABD'de yıllardır en çok satılan kitaplar arasında yer aldığını zikredersek konunun geldiğı nokta anlaşılabilir.

Haklı bir şöhretle, müslüman milletlerin asırlarca, gönülden sevgisini ve saygısını kazanmış olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, dün olduğu gibi bugün de sadece müslümanlara değil, bütün insanlığa manevi rehberliğini, engin fikirleri ve eserleriyle, özellikle de ölümsüz şaheseri Mesnevi'siyle sürdürmektedir.

III. FÎHÎ MÂ FÎH: Farsça mensur olarak yazılmış olan eser, "içindeki içindedir, ondaki ondadır" manalarına gelir. Mevlânâ'nın yaptığı sohbetlerin, yakınları -muhtemelen Sultan Veled- tarafından derlenmiş şeklidir. (Nitekim âdet olduğu üzere Sultânü'l-Ulemâ ve Bahâeddin Veled'in Maârif adlı eserleri, Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî ve Şems-i Tebrîzî'nin Makâlât isimli kitapları da onların çeşitli meclislerdeki sohbetlerinin sonradan yazıya geçirilmiş şekilleridir.) Fîhi mâ fih adı eski nüshalarda geçmemektedir; ünvan olarak bazı yazma nüshalarda "Esrârü'l-Celâliyye" olarak yer almıştır.

Fîhi mâ fih, çeşitli bölümlerden meydana gelmiş orta hacimde bir eserdir. Bölümlerin sayısı çeşitli nüshalarda değişiklik göstermekte olup matbû nüshalarda 70'ten fazla bölüm vardır. Kitabın bazı yerlerinde ünlü Selçuklu veziri Muîneddin Pervâne'ye hitap edilmekte, Şems'ten, Seyyid Burhâneddin ve Salâhaddîn-i Zerkûb'dan bahisler geçmektedir. Eser Mevlânâ'nın dinî ve tasavvufî görüşlerini, muhtelif konulardaki fikirlerini Mesnevi'den daha açık ve yalın bir tarzda gösterir. Sade bir Farsça ile yazılmış olan Fîhi mâ fih, aynı zamanda devrinin çeşitli özelliklerini yansıtan önemli bir kaynaktır. Bölümler, ya bir soruya verilen cevap şeklindedir, yahut bir hadisenin beyanıyla, bir âyet veya hadisin izahıyla başlamaktadır. Bunun yanısıra "tasavvufî menkıbeler, klâsik şark hikâyeleri, efsâneler, masallar malzeme olarak kullanılmış, Moğollar'ın zulmü dile getirilmiş ve mağlup olacaklarına işaret edilmiştir." 16

Mesnevi ve Dîvân-ı Kebîr kadar şöhret kazanamamış olan eserin Mevlânâ Bibliyografyası'nda kaydedilmiş 36 yazma nüshası bulunmaktadır. 17 İlk baskıları 1318/1900 ve 1333-4/1915-6 yıllarında İran'da, 1929 yılında Hindistan'da yapılan Fîhi mâ fih'in ilmî neşri İranlı değerli âlim Bedüzzaman Furûzanfer tarafından gerçekleştirilmiş (Tahran, 1951); son olarak da eserin tenkitli neşri Cafer Müderris-i Sâdikî tarafından bir kez daha yapılmış ve bu çalışma Makâlât-ı Mevlânâ (Fîhi mâ fih) adıyla 1994 yılında Tahran'da yayınlanmıştır.

Fîhi mâ fih, son Mesnevi şârihlerimizden Ahmed Avni Konuk (öl. 1938) tarafından tercüme edilmiş, 73 fasıldan oluşan bu tercüme, mütercimmin vefatından çok sonra İstanbul'da 1994 yılında merhum Selçuk Eraydın tarafından yeni harflerle neşredilmiştir.

İkinci tercüme Meliha Ülker Tarıkâhya (Anbarcıoğlu) tarafından yapılmıştır. 61 fasıldan ibaret olan ve B. Furûzanfer neşriden yapılan bu tercüme, 1954 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır.

Son olarak Abdülbaki Gölpınarlı, gerek bu ikinci tercümeyi, gerekse Furûzanfer neşrini yeterli görmeyerek eserin metnini Türkiye'deki yazmalardan istifadeyle yeniden düzenlemiş ve (yayınlanmamış olan) bu metinden yaptığı çeviriyi 1959 yılında İstanbul'da neşretmiştir.

Fîhi mâ fih, Urduçaya 1929 yılında Abdülmecid ve 1991 yılında da Abdürreşîd Tebessüm tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır. Eser, İngilizceye A.J.Arberry (New York, 1972) ve Wheeler Thackston (Putney, VT, 1994); Fransızcaya Eva de Vitray- Meyerovitch (Paris, 1976) ve Almançaya Annemarie Schimmel (Munich, 1988) tarafından çevrilmiştir.

IV. MEKTÛBÂT: Mevlânâ'nın yakınlarına, dostlarına, bazı âlimlere, bilhassa devlet büyüklerine ve önemli şahıslara yazdığı mektupların bir araya getirilmesinden oluşmuş bir eserdir. Muhtelif vesilelerle kaleme alınmış olan bu mektupların çoğunda bir kimse tavsiye edilmekte veya birisinin derdine çare aranmaktadır. Eser, Mevlânâ'nın yaşadığı dönem için de önem arz etmektedir.

Mektûbât'ın üslûbu ve önemi hakkında B. Furûzanfer şu tespiti yapmaktadır: "Mektupların üslubu incelenirse, nesr-i mürsel, yani sade yazılmış olduğundan seci ve diğer sanat oyunları göstermeyen yazılar arasına koymak gerektir. San'at için ağır bir yük olan ünvanlardan sarfinazar edilirse, diğer kısımlar sade, külfetsiz tarzda yazılmıştır. Bazan çok fesahatli, heyecan verici, tesir edicidir(...) Mektupların konuları nispetinde yazılan fesahatli Arapça, Farsça şiirlerle Kur'anı Kerim âyetleri, hadisler onlara yüz türlü güzellik bağışlamaktadır." "Mevlânâ'nın hayatını aydınlatmak, Mesnevi'yi iyi anlamak bakımından mektupların

okunması zaruridir. Mevlânâ'nın yaşayışına ait birçok özelliklerin, Eflâki Menakıbındaki müphem konuların açıklanması, ancak mektupların yardımı ile kabil olabilecektir." 18

Nüshalarına az rastlanan bu eserin, 19 Üsküdar Mevlevihanesi son postnişini Ahmed Remzi Akyürek (1872-1944) tarafından tashih edilen Farsça metni, 1937 yılında ünlü tıp tarihçilerimizden Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974) tarafından Mevlânânın Mektupları adıyla neşredilmiştir. Bu metinde 147 mektup bulunmaktadır. 1-27. sayfalarda Uzluk'un muhtevâyâ yönelik bir giriş yazısı bulunmaktadır. Türkçe kısmın baş tarafında (s. I-IV) Mevlânâ Dergâhı son postnişinlerinden Veled Çelebi (1867-1953)'nin Mevlânâ'nın eserlerini anlatan bir takrizi; Farsça kısmın baş tarafında aynı takrizin Farsçası, Ahmed Remzi Akyürek'in önsözü ve yine Hüseyin Dâniş'in bir takrizi (s. 6-7) yer almaktadır. 20 Bu neşir, eski Dârülfünun hocalarından ve Diyanet İşleri Başkanlarından Şerefeddin Yaltkaya (1879-1947) tarafından eleştirilmiştir. 21 Mektûbât metnini tatmin edici bulmayan Abdülbaki Gölpınarlı eserin Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki 79 nolu nüshasını esas alıp 6 yazma nüshayı karşılaştırmak sûretiyle metni yeniden kurmuş ve (neşredilmemiş olan) bu metinden yaptığı tercümeyle, değerli notlarla birlikte İstanbul'da 1963 yılında yayınlamıştır. Son olarak Mektûbât'ın tenkitli metni Tevfik Sübhânî tarafından 1371/1992 yılında Tahran'da neşredilmiştir.

V. MECÂLİS-İ SEB'A: Mevlânâ'nın yedi vaazını ihtivâ eden Farsça mensur bir eserdir. Bu vaazlar muhtemelen Sultan Veled veya Çelebi Hüsameddin tarafından not edilmiş, fakat olduğu gibi bırakılmamış, esasa dokunmamak kaydıyla gözden geçirilerek ona bazı ilâveler yapılmıştır.

Eserde vaazlar münâcât, na't ve dua cümlelerinden oluşan secili bir girişten sonra bir hadisle başlamakta; toplumun bozulması, günahlardan sakınma, inancın gücü, iyi kulluk, bilginin önemi, aklın değeri, gaflet gibi konular, âyetler hadisler ışığında ve hikâyeler eşliğinde izah edilmektedir. Kitapta Mevlânâ'yı etkilemiş olan İranlı mutasavvıf şairler Senâî ve Attar'ın sözlerinden nakiller, Dîvân-ı Kebîr ve Mesnevi'den beyitler vardır. Mecâlis-i Seb'a bilhassa Mevlânâ'nın Şems'le karşılaşmasından önceki düşüncelerini aksettirmesi açısından önem arz etmektedir.

Nüshalarına nâdir olarak tesadüf edilen bu küçük eserin, Ahmed Remzi Akyürek tarafından tashih edilen Farsça metni, 1937 yılında İstanbul'da, Kitapçı Rizeli M. Hulûsî'nin tercümesiyle birlikte, "Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü" adı altında yayınlamıştır. 22 Veled Çelebi'nin matbû Mektûbât'ın başındaki yazısı, sonlarına bazı eklemeler yapılarak Mecâlis-i Seb'a'nın baş tarafına da konulmuştur. Eserde musahhihin önsözü, eserin basım işini üstlenmiş olan F. Nafiz Uzluk'un takdimi ve Sultânü'l-Ulemâ, Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî'nin hayatlarına dair kendisinin kaleme aldığı 108 sayfalık bir inceleme yazısı da bulunmaktadır.

İstanbul Selimağa Kütüphanesi'ndeki h.788 tarihli nüsha esas alınıp Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki h. 753 tarihli nüsha ile mukâbele edilmek sûretiyle meydana getirilen bu metni ve tercümesini Abdülbaki Gölpınarlı, "Dr. F. N. Uzluk'un büyük bir hüsn-i niyetle giriştiği bu iş, tashih ve terceme hataları yüzünden başarısızdır" diyerek yetersiz bulmuş ve bu nedenle eseri Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki 79 nolu mecmuada yer alan nüshayı esas alarak yeniden tercüme etmiş ve bu tercüme Konya'da 1965 yılında yayınlamıştır. Mecâlis-i Seb'a'ya ait söz konusu yazmanın metni, Tevfik Sübhânî tarafından Tahran'da 1986 (2.bs. 1994) yayınlamıştır. 23

Mevlânâ'ya aidiyeti kesin olan bu beş eserden başka 24 bazı küçük risâleler ve manzûmeler de O'na nispet edilmiştir. Bunlar, Tırâş-nâme adlı 75 beyitlik bir mesnevi; Aşk-nâme adlı 94 beyitlik bir mesnevi; Risâle-i âfâk u enfûs adlı 72 beyitlik bir kaside; aynı isimde mensur bir risâle; Risâle-i akâid isimli mensur küçük bir eserdir. Bu manzûme ve risâlelerin Mevlânâ'a ait olmadığı ilim ve ihtisas erbabınca ortaya konulmuştur. 25

ÖRNEKLER 26

DİVAN-I KEBİR'DEN

GAZELLER

GÖNLE VURAN GÜZELLİK

Bahçe onu bilseydi terü taze dalından kan damlardı. Akıl onu anlasaydı gözünden ırmaklar coşardı.

O ay parçası güzel, bir gün, gün değirmisinden baş çıkarıp görünseydi havada, zerre zerre Mecnunlar, Leylâlar belirirdi.

Onun akıl defineleri bir bucakta aşâğılık bir yere aksetseydi, o yıkık yerin her yanında yüzlerce Kârun hazinesi meydana gelirdi.

Gönle vuran güzellik göze de görünseydi, her elini yüzünü yumıyan kirli kişi Şeyh Zünnun kesilirdi.

Ey bakınıp duran tâcir, ne vakte dek bakıp kalacaksın? Sevgiliyi elde etmek ucuz olsaydı bu bakışla sevgili meydana çıkardı elbet.

Yeni bir konuk geldi amma şu nimetler bütün dünyaya yeter, hatta dünyadakiler daha fazla olsaydı nimetler de daha fazla gelirdi.

(C.I, s. 208)

BATMAYI GÖRDÜN YA DOĞMAYI DA SEYRET

Ölüm günümde tabutum yürüyüp gitmeye başladı mı bende bu dünyanın gamı var, dünyadan ayrıldığıma tasalanıyorum sanma, bu çeşit bir şüpheyeye düşme.

Benim için ağlama, "yazık yazık!" deme; şeytanın ayranına düşer, düzenine kapılırsan yazık olur, yazık yazık demenin sırası gelir.

Cenazemi görünce "ah ayrılık, ayrılık!" demeye kalkışma; kavuşup buluşmam o zamandır benim.

Beni kabre indirip bırakınca "elvedâ, elvedâ!" deme; çünkü kabir, can topluluğunun bir perdesidir.

Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret; güneşe, aya, batmadan ne ziyan geliyor ki?

Sana batmak görünür amma doğmaktır o; mezar hapis gibi görünür amma canın kurtuluşudur o.

Hangi tohum, yere ekildi de bitmedi; ne diye insan tohumunda da böyle bir şüpheyeye düşmüyorsun yani?

Hangi kova kuyuya salındı da dolu dolu çıkmadı; can Yusuf'u, ne diye kuyudan feryâd etsin?

Bu yanda ağzını yumdun mu aç o yanda; artık senin hay huyun, mekânsızlık âleminin havalarındadır.

(C. III, s. 169)

YÜCELERDENİZ, YÜCELERE GİDİYORUZ

Yücelerdeniz, yücelere gidiyoruz biz; denizdeniz, denize gidiyoruz biz.

Biz oradan da değiliz, buradan da; mekânsızlık âlemindeniz, mekânsızlığa gidiyoruz biz.

Tapacak Allah'tır ancak sözü, yoktur tapacak sözünün ardından gelir; biz de yokuz âdeta, vara gidiyoruz biz.

Can tufanında Nûh'un gemisiyiz; hâsılı elsiz ayaksız gidiyoruz biz.

Dalga gibi kendimizden baş çıkardık, gene kendimizi seyre gidiyoruz biz.

Hakk'ın yolu iğne yordamından da ince; fakat iplik gibi yalınkat gidiyoruz biz.

Aklını başına devşir de yoldaşlarını, konak yerini hatırla; hatırla da bil ki her an yol almadayız, her an gidiyoruz biz.

"Gene de dönüp ona varacağız" âyetini okumuşsundur; oku da anla; nerelere gidiyoruz biz?

Yıldızımız, ay devrinde değil, Ülker'in ülkesine gidiyoruz biz.

Başlarımızda yüce bir himmet var; yücelerden, yüceler yücesi Rabbe gidiyoruz biz.

A kör sıçan, harman günümüz bugün; kör değilsen aç gözünü de gör, gözü açık gidiyoruz biz.

A söz, sus, gelme benimle; dikkat et de bak, kıskançlığımızdan bizsiz gidiyoruz biz.

A varlığımız yolumuzu kesme; Kafdağına, zümrüdüankaya gidiyoruz biz.

(C. IV, s. 229)

ESKİYİ SÖYLEMEK GEREKMEZ BİZE

Şiirim mısır ekmeğine benzer; gece gelir geçerse yiyemezsin, tâzeyken yemeye bak; üstüne toz konmadan ye onu.

Onun yeri, ateş gibi tez giden hatırdır; fakat şu dünyada, soğuktan ölüverir.

Balık gibi, bir soluk, şu toprakta çabalar, çırpınır; bir an sonra bakarsın ki soğumuş gitmiş.

Fakat terü tâzeyken hayalini yedin mi nice hayaller çizmen gerek.

İçtiğin hayal, yepyeni bir hayal olmalı; eskiyi söylemek gerekmez be adam!

(C. V, s.134)

SEMÂ SEVGİLİYLE BULUŞMAK İÇİNDİR

Semâ, diri kişilerin canlarına rahattır, huzurdur; canında can olan bilir bunu.

Gül bahçesinde yatıp uyuyan kişi, uyanmayı ister.

Fakat zindanda uyumuş olan, uyanırsa zindana düşmüş olur.

Semâ düğün olan yerde olur, yas olan yerde değil; yas yeri, feryat figan yeridir.

Üzerindeki cevheri görmeyen, öylesine bin ayı gözüyle görmeyen kişi yok mu;

Böyle kişiye müzik ne yapsın, def ne etsin; semâ, gönüller alan sevgiliyle buluşmak içindir.

Yüzlerini kibleye dönmüş kişiler bu dünyada da semâdadır, o dünyada da;

Hele halka olup semâ ederek dönüp duranların ortasında Kâbe de olursa.

Bir parmak şeker istiyorsan zaten var, hem de bedava; fakat şeker madenini istiyorsan o da burada.

(C.VI, s. 134)

ÖLÜYDÜM, DİRİLDİM

Ölüydüm, dirildim; ağlayıştım, gülüş oldum; aşk devleti geldi; durup duran, geçip gitmeyen devlet kesildim.

Tok bir gönlüm var, pek bir yüreğim; arslanların ödü var bende; doğup parlayan Zühre oldum ben.

Dedi ki deli değilsin de bu eve o yüzden layık değilsin...Gittim, sarhoş oldum, çalgıyla çağanakla doldum.

Dedi ki öldürülmemişsin; çalgıya, çağanağa bulanmamışsın...Yaşayışının yüzüne karşı öldürüldüm, yerlere serildim gitti.

Dedi ki akli eren bir adamcağızsın; hayallerle zanlarla sarhoşsun sen. Aptal oldum, küstahlaştım, herkesten kesildim.

Mum oldun, bu topluluğun kiblesi kesildin dedi; topluluk da değilim, mum da değilim; dağılan bir duman kesildim ben.

Şeyhsin, başsın; önde gidensin, kılavuzsun dedi; şeyh de değilim, ön de değilim; senin buyruğuna kul oldum ben.

Kolun kanadın var; sana kanat vermem ben dedi. Onun vereceği kanatlara heves ettim de kanatlarımı yoldum, kanatsız kaldım.

Gönlüm can parıltısını buldu, açılıp yarıldı. Gönlüm, senin atlasını buldu da şu yamalı hırkaya düşman kesildim.

Zühre'ydim, ay oldum; yüzlerce aya gök kesildim; Yûsuf'tum, şimdiden sonra Yûsuf'u doğurmadayım ben.

A ay, senin yüzünden herkesçe bilindim tanındım. Bir bana bak, bir kendine... Senin gülüşünün yüzünden gül bahçesi kesildim, gülüp durmadayım.

Yürüyüp giden satranç taşları gibi tümnden dil kesil, gene de sus! Çünkü o dünya padişahının yüzünden kutlandım, kutlu oldum gitti.

(C. VII, s. 198)

RUBAİLER

Bizim Peygamberimizin yolu aşk yoludur. Biz aşkın çocuğuyuz, aşk da bizim annemiz.

Ey çadırımızın altında gizlenmiş olan annemiz! Sen bizim kâfir tabiatımız yüzünden saklandın! (R.No: 49)

Ney'le konuştum, dedim ki sana kim cefa etti böyle.Böyle hiç konuşmadan feryatlar, iniltiler neden?

Ney cevap verdi: Beni şeker dudaklıdan ayırdılar. Feryatsız, figansız yaşamayı bilemiyorum ki... (R.No: 200)

Yâriyle hoş geçinen yârsız kalmaz, müşteri ile iyi anlaşılan iflâs etmez.

Ay geceden ürkmediği için öyle parlak kaldı. Gül de dikenle uyuştığı için o kokuyu elde etti. (R.No: 211)

Bu dönüşü ben kendi canımdan öğrendim. Beden kalıbına girmeden önce can âleminde de böyle dönerdim. Bana sabır ve sükûn daha uygundur diyorlar. Ben bu sabrı da sükûnu da size bağışladım. (R.No: 903)

Beni yabancı sanmayın; bu ülkedenim. Sizin yurdunuzda kendi yuvamı arıyorum. Düşman yüzlü görünsem de düşman değilim ben. Hintçe konuşuyorum, ama soyum Türk'tür. (R.No: 918)

Önümde kendi ayran tasım oldu mu Allah'a yemin ederim ki kimsenin balını düşünmem. Yoksullukla ölüm kulağıma sürtünse bile hiçbir zaman özgürlüğü köleliğe değişmem. (R.No: 935)

Canım benimde oldukça Kuran'ın kölesiyim. Ben Hakk'ın seçkin peygamberi Muhammed(a.s.)'in yolunun toprağıyım. Her kim bundan başka benden bir söz naklederse ona çok üzülür ve o sözden de çok üzüntü duyarım. (R.No: 1052)

İnsana her iki cihanda da savaşmak yaraşır. Mercandan da, taştan da sıkıntı çekmek gerek. İnsan ya erkekçe, erkek kılıklı yaşamalı ya da bin türlü utanç verici hallere katlanmalı. (R.No: 1111)

Git kendine dert ara, dert bul; dertlerden bir dert seç kendine! Çünkü (yaşamak için) bundan başka çare yoktur. Bahtın yâr olmadı diye üzülme sakın. Ancak derdin yoksa o zaman üzümlük göster. (R.No: 1177)

Oruç tutmakla bir an olsun tabiat kirlerinden arınır, temiz Hak erleri ardından semalara yükselirsin. Onun kutsal yakışı ile tutuşur, mum gibi yanar, nur olursun. Ama lokma karanlığında ancak, kara toprağa lokma olursun. (R.No: 1528)

MESNEVİ'DEN

NEY'İN FERYÂDI (1/1 v.d.)

Dinle, bu ney nasıl şikayet ediyor? Ayrılıkları nasıl anlatıyor?

(Diyor ki) beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan kadın-erkek (herkes) ağlayıp inledi.

Ayrılıktan parça parça olmuş (bir) kalp isterim ki özlem derdini ona açıklayayım.

Aslından uzak düşen kişi, yine kavuşma zamanını arar.

Ben her toplulukta inledim; kötü hallilerle de arkadaş oldum, iyi hallilerle de.

Herkes kendi zannınca bana dost oldu, (ama) kimse içimdeki sırları aramadı.

Benim sırrım feryâdımdan uzak değildir, fakat (her) gözde ve kulakta o nur yoktur.

Beden ruhtan, ruh da bedenden gizli değildir; lâkin kimsenin, ruhu görmesine izin yoktur.

Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa, yok olsun!

Neye düşen aşk ateşidir, şaraba düşen aşk coşkunuğudur.

Ney, dostundan ayrılanın arkadaşıdır; onun perdeleri bizim perdelerimizi yırtmıştır.

Ney gibi hem zehir, hem panzehir olanı kim gördü? Ney gibi hem özlem çeken, hem sırları paylaşanı kim gördü?

Ney kan dolu bir yoldan bahsediyor; Mecnun'un aşk hikâyelerini anlatıyor.

Bu aklın mahremi, akılsızdan başkası değildir; dilin müşterisi ancak kulaktır.

Üzüntü içerisinde günlerimizi farkedemez olduk; günlerimiz yanmalarla eş oldu.

Günler geçerse geçsin, korkumuz yok! Ey temizlikte eşi olmayan, sen kal (yeter)!

Balıktan başka herkes suya kandı; nasibi olmayanın da nasibi gecikti.

Ham kişi olgun kimsenin halinden hiç anlamaz; öyleyse sözü kısa kesmek gerekir, vesselâm!

KİNİN ASLI CEHENNEMDİR (2/273 v.d.)

Kin tutma! (Zira) kin yüzünden sapıtanların kabirlerini kindarların yanına kazarlar.

Kinin aslı cehennemdir. Senin kinin, o küll'ün cüz'üdür; dinin de düşmanıdır.

Mademki sen cehennemün cüz'üsün, aklını başına al; cüz' (ait olduğu) küll'ün yanında karar kılar.

Acı, mutlaka acılara katılır. Bâtil söz, nasıl olur da hakka eş olur?

Kardeş, sen ancak o düşünceden ibâretsin. Geri kalan varlığın ise kemik ve deriden başka bir şey değildir.

Düşüncen mânevî, varlığın gülse, gül bahçesisin; dikense, külhana layıksın.

Koku satanların tablalarına bak. Her cinsi, kendi cinsinin yanına koyarlar.

Cinsleri kendi cinsleriyle karıştırır; bu uygunluktan bir güzellik, bir süs meydana getirirler.

Fakat mercimek, şeker arasına karışırsa (taneleri) birer birer ayıklarlar.

Tablalar kırıldı, canlar döküldü ve iyiyi, kötüyü birbirine karıştırdılar.

Allah bu taneleri ayırıp tabağa koysunlar diye kitaplar verdi, peygamberleri gönderdi.

Peygamberler gelmeden önce hepimiz birdik; iyi miyiz, kötü müyüz kimse bilmezdi.

Âlemde kalp akçayla sağlam akça bir yürümekteydi. Çünkü ortalık tamamiyle geceydi, biz de gece yolcularına benziyorduk.

Peygamberlerin güneşi doğunca "Ey, karışık olan, uzaklaş! Ey saf, beri gel! (denildi).

Renkleri göz fark edebilir; lâ'li de taştan ayırt eden, gözdür.

İnciyi de göz tanır, külü gübürü de... Onun içindir ki toz toprak gözü incitir.

KARANLIK ODADAKİ FİLİN HİKÂYESİ (3/1259 v.d.)

Hintliler halka göstermek üzere bir fil getirip karanlık bir ahıra koydular.

Hayvanı görmek için o kapkaranlık yere bir hayli adam toplandı.

Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkânı yoktu. O, göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde, file ellerini sürmeğe başladılar.

Birisi eline hortumunu geçirdi, "Fil bir oluğa benziyor" dedi.

Başka birinin eline kulağı geçti, "Fil bir yelpazeye benziyor" dedi.

Bir başkasının eline ayağı geçmişti, dedi ki: "Fil bir direğe benziyor."

Bir başkası da sırtını ellemişti, "Fil bir taht gibidir" dedi.

Herkes, neresi eline geldiyse, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmaya koyuldu.

Onların sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Birisi dal dedi, öbürü elif.

(Fakat) herkesin elinde bir mum olsaydı sözlerindeki ayrılık olmazdı.

Duygu gözü, ancak ele avuca benzer; avuç bütün fili birden kavrayamaz ki!

Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka... Köpüğü bırak de denizin gözüyle bak sen!

Köpükler, gece gündüz denizden meydana gelir, onları deniz harekete geçirir. Fakat ne şaşılacak şey ki sen köpüğü görüyorsun da denizi görmüyorsun!..

Biz, gemilere benziyoruz. Apaydın denizin içindeyiz de gözlerimiz görmüyor, birbirimize çarpıp duruyoruz.

Ey ten gemisine binmiş, uykuya dalmış adam! Denizi gördün ama, asıl denize bak!

Denizin de bir denizi var; onu sürüp durur. Ruhun da bir ruhu var, onu istediği tarafa çeker çevirir.

MUSTAFA (A.S.)'IN HUZÛRUNDA AKLI KURBAN ET (4/1402 v.d.)

Bahtı yâver ve tâlihi kutlu olan kişi bilir ki akıl ve zekâ taslamak İblis'tendir, aşk ise Âdem'den!

Akıl ve zekâ, denizde yüzgeçliğe benzer. Bunlardan azı kurtulur; (çoğunun) sonu ise boğulup gitmektir.

Yüzgeçliği bırak, büyüklenmekten vazgeç... Bu ırmak değil, dere değil, denizdir deniz!

Hem de öyle sığınılacak yeri olmayan uçsuz bucaksız bir deniz ki yedi denizi bir saman çöpü gibi kapıverir!

Aşka gelince; o seçkin erler için gemiye benzer. Gemiye binen kişinin bir âfete uğraması nâdirdir, çoğu zaman kurtulur.

Aklı, zekâyı sat da hayranlığı satın al. Akıl ve zekâ, zandır; hayranlıksa bakış, görüş!

Aklı, Mustafa'nın önünde kurban et. "Hasbiyallâh" de, yani "Allah bana yeter!"

Kenan gibi gemiden baş çekme. Ona da keskin zekâsı bu gururu vermiş, (kendisini) aldatmıştı.

"Ben, büyük bir dağın üstüne çıkar kurtulurum, neden Nûh'a minnet edeyim?" dedi.

A akılsız, nasıl olur da onun minnetini çekmezsin? Allah bile ondan râzı olmakta!

Nasıl olur canımız, ona minnettar olmaz! Allah bile onun şükrünü, minnetini makbul saymış!

Keşke o yüzme öğrenmeseydi de Nûh'un minnetine katlanıp, gemiye girmeyi arzu etseydi.

Keşke çocuklar gibi hile bilmez olsaydı da onlar gibi anasına sarılsaydı!

Yahut da nakil bilgisi az olsaydı da gönlü, bir velîden vahiy bilgisini kapsaydı?

Böyle bir nur varken kitabı önüne açarsan, vahiyle huzûra eren can seni azarlar!

Zamanın kutbunun sözüne karşı naklî ilim, bil ki su varken teyemmüm etmeye benzer!

Kendini aptal yerine koy, ona uy da yürü... Ancak bu kurtuluşu aptallıkla bulabilirsin!

Babam! Bunun için insanların padişahı "Cennetliklerin çoğu aptallardır" dedi.

Akıl ve zekâ, sana kibir ve gurur verir. Aptal ol da gönlün doğru kalsın!

Aptallık dediğim, halka iki kat maskara olan adamın ahmaklığı değildir. Bu aptallık, O'na hayran olan adamın aptallığıdır!

Kendilerini unutup Yusuf'un yüzünü görenler, o güzelliğe dalıp kalanlar, bu yüzden ellerini doğrayanlar yok mu? İşte onlar aptaldır!

Aklı, dost aşkında kurban et. Zaten akıllar, sevgili ne yandaysa, o yandadır.

Akıllılar, akıllarını o tarafa göndermişlerdir; yalnız sevilmeyen ahmak, bu tarafta kalmıştır!

Şu baştan, hayretle aklın gitti mi başındaki her saç, bir baş, bir akıl kesilir!

O tarafta akla, beyne düşünce zahmeti yoktur. Çünkü orada her ova, her bahçe akıl ve beyin bitirir!

Bu ovadan geçer, o taraftaki ovaya varırsan nükteler duyarsın. Oradaki bağlara, bahçelere gelersen hurma fidanın sulanır, yeşerir!

Bu yoldaki köşkü, sayvanı, şöhreti, şanı terket. Kılavuzun hareket etmedikçe hareket etme!

Başsız hareket eden, kuyruk olur. Böyle adamın hareketi, akrebin hareketine benzer!

İNSANDAKİ DÖRT KUŞA BENZEYEN HUYLAR (5/30 v.d.)

İnsan için, iç sıkıcı dört şey vardır; bu dört şey, aklın çarmıhı kesilmiştir.

Ey idrâki güneşe benzeyen! Sen vaktin Halîl'isin; şu yol kesen dört kuşu öldür!

Çünkü bunların her biri, karga gibi akıllıların akıl gözlerini oyar, çıkarır.

Bedene ait dört huy, Halîl Peygamber'in kuşlarına benzer. Onları kesmek, cana yol açar.

Ey Halîl, iyiden, kötüden kurtulmak için kes onların başlarını da ayaklar setten kurtulsun!

Küll sensin, hepsi de senin cüzlerindir. Çöz ayaklarını! Onların ayakları, senin ayakların demektir.

Âlem, senin yüzünden can yurdu kesilir; bir atlı, yüzlerce orduya arka olur.

Çünkü şu beden, dört huyun durağıdır; o huyların adları, dört fitneci kuştur.

Halkın ebedî olarak diriliğini istersen, bu dört şom ve kötü kuşun başlarını kes.

Sonra da onları bir başka çeşit dirilt de artık onlardan bir zarar gelmesin.

O yol kesen mânevi dört kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir.

Değil mi ki bütün doğru gönüllerin beyisin, bu zamanda Allah'ın halifesi sensin.

Bu dört diri kuşun, kes başlarını da ebedî olmayan halkı ebedîleştir.

O kuşlar kaz, tavus, karga ve horozdur. Bunların insanlardaki örneği de dört huydur.

Kaz hırstır; tavus makam (sevgisi); karga, uzun yaşama isteği; horoz ise şehvet...

Hırs kazı, kuru olsun, yaş olsun, ne bulursa yere gömer.

Bir an bile kursağı durmaz, Allah buyruğundan yalnız "Yiyin" hükmünü duymuştur.

Yağmacı gibi evi kazar, çabuk çabuk dağarcığını doldurup durur.

İyi kötü ne bulursa dağarcığına tıklar; inci tanelerini de oraya atar, nohut tanelerini de.

(Tavus) adı sanı duyulsun diye cilvelenir durur.

Bütün çabası, halkı hayır yönünden olsun, şer yönünden olsun, bir çeşit avlamak, kendisiyle meşgul etmektir; ama sonucunu, faydasını o da bilmez, haberi bile yoktur.

Kara karganın gaak gaak diye bağıışı sürekli bedeniyle yaşamayı dilemesidir.

O, tek ve temiz olan Allah'tan, İblis gibi kıyamete dek yaşamayı ister.

Horoz ise şehvete düşkündür; şehvete pek tapar; o zehirli, kötü şarapla sarhoştur.

TAKDİR HAKTIR AMA, KULUN ÇALIŞMASI DA HAK! (6/403 v.d.)

(...) İnsanın elde ettiği şey, kârsa çalışıp çabalamasından ileri gelmiştir, zararsa çalışmamasından...

Yoksa Âdem (a.s.), "Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik" der miydi?

"Bu suç, bahtımdan. Kader böyleymiş; ihtiyatın, tedbirin ne faydası var?" derdi

İblis gibi hani... O da "Beni sen azdırdın." Hem kadehimizi kırıyor, hem de bizi dövüyorsun demişti ya!

Halbuki takdir haktır; ama, kulun çalışması da hak! Kendine gel de koca şeytan gibi kör olma!

Yiğidim, kadere az bahane bul. Nasıl oluyor da suçunu başkalarına yüklüyorsun?

Zeyd kan döksün, cezasını Amr çeksin... Amr şarap içsin, Ahmed'e had vurulsun... Böyle şey olur mu?

Kendi etrafında dolan, kendi suçunu gör; hareketi güneşten bil, gölgeden bilme!

Bir bey bile yanlış ceza vermiyor; can gözü açık o bey, düşmanı tanıyor.

Bal şerbetini sen içiyorsun da sıtma başkasını mı tutuyor? Gündüz sen çalışıyorsun da ücretini akşam başkası mı alıyor?

Hangi işte çalıştın da faydasını, zararını görmedin? Ne ektin de sonunda onu biçmedin?

Canından, teninden doğan işin, çocuğun gibi gelir, senin eteğini tutar.

Yaptığın işe gayb âleminde bir sûret verirler. Hırsızlık için darağacı kurmazlar mı hani?

Arpa ektin mi arpadan başka bir şey bitmez. Borcu sen aldın. Borç veren, senden başka kimden rehin ister ki?

Suçu kendinde bul, tohumu sen ektin. Allah'ın cezalandırmasıyla, adaletiyle uzlaş!

Zahmetin sebebi, kötülük etmektir. Kötülüğü yaptığın işlerde gör; "talihimden" deme.

FÎHÎ MÂ FÎH'TEN

(Mevlânâ buyurdu ki): Bir fili, su için diye bir su kaynağına götürdüler. Fil, kendini suda görüyor, başka bir fil var sanıyor, ürküyordu. Bilmiyordu ki kendinden ürkmemesidir. Zulüm ediş, kin güdüş, haset, hırs, insafsızlık, ululuk gibi bütün kötü huylar, sende oldu mu incinmezsin. Fakat bunları bir başkasında gördün mü ürkersin, incinirsin. Bil ki kendinden ürkmemesin, kendinden incinmemesin. İnsan, kendi kelliğinden, kendindeki çibandan öğrenmez; yaralı elini yemeğe sokar, parmağını yalar, gönlüne hiç de bir tiksinti gelmez. Fakat bir başkasında küçücük bir çıban, yahut azıcık bir yara görse onun yediği yemekten tiksindir, o yemek, içine sinmez. İşte kötü huylar da kelliğe, çıbanlara benzer. İnsan, bunlar kendisinde oldu mu incinmez; fakat bir başkasında bu huyların pek azını bile görse ondan incinir, tiksindir. Sen ondan ürküyor, kaçırıyorsun ya, o da senden ürker, incinirse mazur gör; senin incinişin de onun için bir özürdür; çünkü sen onu görünce inciniyorsun ya, o da aynı şeyi görüyor da seden inciniyor. "İnanan, inananın aynasıdır" buyurulmuştur, "kâfir, kâfirin aynasıdır" değil. Ama bu, kâfirin aynası yok demek değildir; onun da aynası vardır amma aynasından haberi yoktur. (VI. bl., s. 19)

Korkuyla eminlik arasında çok fark var. Hattâ bu farktan söz açmaya bile ne hacet... Bu fark, herkesçe görünüp durmadadır. Söz, asıl şunda: Eminlikten eminliğe de pek büyük farklar var. Allah rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafâ (a.s.)'ın peygamberlerden üstün oluşu, eminlik yüzündendir. Yoksa bütün peygamberler eminliktedir, korkudan geçmişlerdir; ancak eminlikte de duraklar vardır, "Bâzılarını, dereceler bakımından bâzılarından üstün ettik" denmiştir, Korku alemiyle korku duraklarını söyleyip göstermeye imkân vardır, fakat eminlik duraklarının ne izi vardır ne tozu. Herkes Hak yoluna ne bağışlıyor diye korku âlemine bir bakılsa görülür ki biri bedenini bağışlamada; biri mal bağışlamada, biri de can bağışlamada... Biri oruç tutuyor, öbürü namaz kılıyor... Biri on rekât kılıyor, öbürü yüz rekât. Şu halde onların durakları meydandadır, besbellidir, onları göstermek de mümkündür. Şuna benzer hani; Konya'ya yahut Kayseri'ye giden yolların konakları bellidir; Kaymaz, Ubruh, Sultan, daha da başka duraklar meselâ. Fakat Antakya'dan

Mısır'a dek denizdeki konakların izi-tozu yoktur; onları kaptan bilir, karadakilere söylemez; çünkü zâten de anlamaz onlar. (XI. bl., s. 40)

(Birisî) dedi ki: Tatarlar da öldükten sonra dirileceklerine inanıyorlar, bir yargılanma olacak, mutlaka bir gün soru-sual, hesap-kitab olacak diyorlar.

(Mevlânâ) buyurdu ki: Yalan söylüyorlar. Biz de ikrar ediyoruz, biz de biliyoruz demek, böylece de Müslümanlarla kendilerini eş tutmak istiyorlar. Deveye, nereden geliyorsun demişler, hamamdan demiş. Dizinden-ökçenden belli demişler. Şimdi haşre inanıyorlarsa nerde izi-eseri bu inancın? Şu suçlar, şu zulüm, şu kötülük, kat-kat toplanmış karlara-buzlara benzer. Özünü Hakk'a veriş, pişman oluş, öbür dünyadan haber alış, Allah'tan korkuş güneşi doğunca bütün o suç karları, o suç buzları erir-gider; tıpkı güneşin karları-buzları erittiği gibi. Bir kar, bir buz, ben güneşi gördüm, Temmuz güneşi bana vurdu dese, fakat olduğu gibi buz halinde, kar halinde kala-kalsa akıllı kişinin inanmasına imkân yoktur. Çünkü Temmuz güneşi vursun da karı-buzu eritmesin, mümkün değil. Yüce Allah, iyiliğin-kötülüğün karşılığını kıyamette vermeyi vâdetmiştir ama peşin olarak da onun örneği, dünya yurdunda soluktan-soluğa, bakıştan-bakışa belirip durmadadır. Bir insanın gönlüne bir neş'e, bir sevinç gelse bu neş'e, bu sevinç, birisini neşelendirmesine, sevindirmesine karşılıktır. Sıkılır, gamlanırsa da birisini sıkmıştır, birisini gamlandırmıştır. Bunlar, öbür dünyanın armağanlarıdır; ceza gününü gösterir; şu azıcık şeyler o çok şeyi anlatır; hani buğday dolu bir ambardan bir avuç buğday gösterirler ya, tıpkı onun gibi. (XV. bl., s. 55-56)

(Mevlânâ) buyurdu ki: Gece-gündüz uğraşılıyor, kadının huylarını güzelleştirmeye çalışıyorsun. Kadının pisliğini kendinle temizlemedesin. Kendini onunla temizlersen daha iyi olur; çünkü onu da kendinle beraber temizlemiş olursun. Kendini, onun için temizle; ona doğru git. Sence olmayacak bir söz bile söylese "doğru söylüyorsun" de. Kıskançlığı bırak. Kıskançlık, erkek huyudur ama şu bir tek iyi huyla birçok kötü huylar peydahlanır sende. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber, bunun için "Müslümanlıkta keşişlik yoktur" buyurdu; keşişler yalnız yaşarlar, dağlara çıkarlar, evlenmezler, dünyadan vazgeçerler; bunlar yoktur Müslümanlıkta. Allah rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber'e ince, gizli bir yol gösterdi yüce, büyük Mevlâ. Nedir o yol? Kadınların cefâsını çekmek, olmayacak sözlerini dinlemek, onlara üst olmak, kendi huylarını temizlemek, güzelleştirmek için evlenmek. (...)Nefsini yenemezsen aklını başına devşir de turalım, "Aramızda nikâh yok; başı boş bir sevgili o; istek üstün olunca yanına gidiyorum" de; kızgınlığını, hasedini, kıskançlığını bu yolda yen, gider kendinden; onların cefâsına dayanmak, olmayacak şeylerine tahammül etmek tadını alıncıya dek bu dersi ver kendine. Ondan sonra artık bu ders olmadan da dayanmaya başlarsın, kendine zulmetmeye alışır-gidersin; çünkü artık faydanı, ap-açık bunda görürsün.(XX. bl., s. 74)

Semâ'ı bâzı bilginler men'etmiştir, bâzıları caiz görmüştür ya; her ikisi de doğru. Nefse uyan, şehvetine kapılan kişiler, kibirle, gafletle semâ'a kalkarlar, âhîret hallerinden haberleri yoktur; onların semâ'ı, boşuna bir iştir, oyundan ibarettir. Onlardır, yaptıklarıyla azaba uğrıyanların ta kendileri. Çünkü nefis ve şehvet, dünyadandır. "Dünya yaşayışı, boştur, oyundan ibarettir." Şeyhlerin, muhiplerin semâ'ına gelince: Bunlar, boş şeylerden, oyunlardan ter-temizdir; hattâ zâhir ehlinin çalışıp çabalamasından da yücedir bunların semâ'ı. Çünkü "İşler, niyetlere göredir. (Ek, s. 224-225)

MEKTÛBÂT'TAN

(Pervâne'ye Bir Tavsiye Mektubu)

Emirler padişahı, Allah dininin yardımcıısı, iki devlet sahibi, iki kutlulukla kutlanmış, tutunulacak kulp, dayanılacak en yüce direk olan, Müslümanlığın feryadına erişen, Müslümanlara imdat eden kutlu uluğ dindar Pervane Bey'in hayırları, güzel işleri, itaat edenlerin yolunu kesen usanç ve yomsuzluk âfetlerinden korunsun, gözetilsin. Allah yüceliğini dâimi etsin.

Yeniden yeniye, devamlı çoğalan, birbiri ardınca selamlar ederiz. Görüşmek arzumuz son haddindedir. Bu, sözü doğru duacı, mektuplarla, yazılarla kutlu huzurunuz zahmet vermemeyi son derecede istemekte, ama ihtiyaç sahipleri -zamanın, yılların sonuna dek dâimi olsun- o âb-ı hayattan, o kutluluklar Kevser'inden başka bir yerde bir kaynak göremediklerinden, bulamadıklarından, size başvuruyorlar.

Tatlı suyun başı kalabalık olur;

Zaman tarlası, bulutların amânındadır.

Yoksulların gönüllerini de kırmamak gerek. (Cenâb-ı Hak) "Yetimi horlama; isteyen boş çevirme" (buyurmuştur). Duvar, çiviye "Ne diye beni deliyor, incitiyorsun?" dedi. Çivi de ona, "Beni çakana bak" diye cevap verdi. Elimde olmadan, birbiri üstüne zahmetler veriyorum ama bu, birçok ısrarlar yüzünden oluyor; bağışlayacağınızı, güzel huylarınızdan umarım. Böylece de, ululandıkça ululansın, Hak, sizin ve dostlarınızın, kullarınızın dualarını, geciktirmeden kabul, hacetlerinizi reva etsin. "Nasıl borç verirsen, sana da öylece verirler"

Mektubumuzu getiren özü doğru oğlumuz Hamideddin, Allah ona muvaffakiyet versin, himmetinizin kutluluğuyla temiz kişilerin elbisesine büründü; dâvayı, gençliğe uymayı terketti; bedeninin zâhirini şehvetlerden, dâvalardan arıttı ki bu, onun elindeydi zaten; bânînini da Hak o âleme yöneltsin, gönlünü değiştirsin. Selam ona, Peygamber buyurur ki: "Bu, benim elimde olan adalet, elimde olmayandan da bağışla beni" Allah rahmet etsin, atası Nusratüddin'e ait olan hankâh, mahlûldür. Sûfî, kendi hırkasına bürünmeye daha layıktır. Padişahça huylarınızdan beklediğimiz şudur ki: Padişahlık edin, ihsanda bulunun da o bucağı Şeyh Hamideddin'e verdirin. Böylece de onun bilgisinin, kulluğunun çoğalmasına, hem de Allah'tan uzaklaşarak, istemeyerek değil; Allah'a yaklaşarak, dileyerek çoğalmasına sebep olun; siz de karşılığında sevaplar elde edin. Şu da bilinsin ki, onların, bu duacıda birçok hizmet hakları vardır. Pek minnettâr olurum, bu işi, şu duacı hakkında yaptınız sayarım; öyle bilirim; hele, Allah'a hamdolsun, mektubun hitabından, mektubu açmadan anlar, kitabın fihristinden, kitabı sonuna dek okur, o ihsanı yeniden lûtfedersiniz.

Hamdolsun bu ilâhi anlayış yüzünden Allah'a; Allah'ım, sen çoğalt, eksiltme. Allah buyurmuştur ki: "Biz, şükrednlere arttıracamız."

Bu yandan şeyhler padişahı, zamanın Cüneyd'i, kalplerin emini, gerçeklerin, ruhların kendisine uydukları Hak ve Din Hüsâm'ı da -Allah bereketini dâimi etsin- selâmlar, dualar eder. (68. mektup)

(Kuyumcu Salâhaddîn'e)

Allah, gölgesini uzatsın, ömürler versin, gönlün efendisi, gönül sahiplerinin efendisi, dünyanın, âhiretin kutbu Salâhaddîn'in bir zamandır tırnaklarına çöken dertten şikâyette bulunduğunu hatırlıyorum. Yüce Allah, ona sağlık-esenlik versin. Bütün inananların sağlığı, esenliği, onun sağlığındadır, onun esenliğindedir. Bir tek kişidir ama, bin er demektir.

Ey yürüyen servi, dilerim, sana güz yeli esmesin;

Ey dünyanın gözü, dilerim, sana kötü göz değmesin.

Göğün de canısın sen, yeryüzünün de;

Canına rahmetten, rahattan başka birşey erişmesin.

*

Beni hasta edenin hastalığını duydum;

Keşke onun yerine ben hasta olsaydım.

Allah'ım, dilerim ki bu hastalık,

Ona selâmet olsun, onu nimetlere kavuştursun, o yüzden razılığını elde etsin.(...) (150. mektup)

MECÂLİS-İ SEB'A'DAN

(Birinci Meclis'ten)

Hamd, âlemi âletsiz vasıtasız yaratan, yapan, gönle gelen herşeyi, söylenen her sözü, uğranan her hali bilen, oluruna bağlanacak ve halden hale girilecek her türlü sıfatın, zâtına yol bulmasından münezzeh olan Allah'a (mahsustur). Bir padişah'tır ki hiçbir kimsenin, onun hükmüne, onun buyruğuna karşı durmaya gücü yoktur. İlâhlığını apaçık delillerle bildirmiştir; akıl gözü, doğru - düzen bakar, yerli yerinde görürse, birliğine şahadet eder.

O, halkı, helâk uçurumundan, azap tehlikesinden kurtarmak için Muhammed (a.s.)'ı "Her yana yayılan sancakla, kınından sıyrılmış kılıçla göndermiş", peygamberliğinin güneşini dolunaylar gibi parlak bir toplulukla kuşatıp doğdurmuştur; kalbine de, nur gibi parıl parıl parlıyan ve kalplere şifâ olan bir kitap indirmiştir.

Allah'ın rahmeti ona ve soyuna olsun. Bilhassa günahlardan çekinen Ebû Bekri's-Siddîk'a, doğruyla aslı olmyanı ayırdeden temiz Ömer'e, iki nur sahibi arınmış Osman'a, Hakk'ın rızasını kazanmış, ahbine vefa eden Ali'ye, diğer muhâcirlere ve ensâra olsun; çok çok esenlikler onlara. Allah ona rahmet etsin, esenlik versin; Mustafâ (a.s.)'ın hadislerinden bir hadisla vaaza başlayalım.(...) Peygamberlerin en güzel, en açık ve yerinde söz söyleyeninden gelen en doğru hadisler arasında rivayet edilen hadiste buyurmuştur ki: "Ümmetimin değerden düşmesi, bozgunluğa düştüğü, bozulduğu zaman olur; ancak ümmetimin bozgunluğa düştüğü zaman benim sünnetime sarılan değerden düşmez, bozulmaz; hem de ona yüzbin şehidin sevabı verilir." Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

Ümmetimin değerden düşmesi, bozgunluğa düştüğü zamandadır? Yâni, benden sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir; hiçbir peygamberin ümmeti de benim ümmetinden üstün olmayacaktır; nitekim ümmetim, İsa ve Mûsâ ümmetinden üstündür. Dinimin önceki dinlerin hükümlerini kaldırdığı gibi benim dinimin hükümlerini kaldırarak, bozacak, değerden düşürecek bir din de yoktur. "Ey Allah'ın elçisi dediler; o halde ümmetin ne yüzden değerden düşer?" Buyurdu ki: "Ümmetim bozulmaya başladı mı, bozunculuğa girişti mi, giyindikleri, iki dünyada da parıl-parıl parlayan "Tanrıdan çekinme elbisesi daha da hayırlıdır" elbisesini, suç dumanı bürür; giyinmiş oldukları gökyüzünün o atlas elbisesini, Muhammed'e mensup o değerli ipek kumaşı yıpratırlar; islere-paslara bularlar, değerden düşürürler."

Sünnetim şudur: Dostlarım, yollarını yitirdiler de, yanlış yola saptılar, suç dikenliğine ayak bastılar da ayakları o dikenlikte yaralandı mı, inat edip, ısrar edip o dikenliğe gitmemeleri gerek; çünkü inat kötü şeydir. Ayaklarının tikenden yaralandığını gördüler mi, yanlış yola saptıklarını bilmelerini, dikenliğe düştüklerini anlamaları, önlerine, artlarına bakıp yoldaki belirtileri görmeleri gerekir. Çünkü ben, bu feryada erişilmez, iz belirmez yolda, yolcular o belirtileri arayıp bulsunlar, akılları şaşıp başları dönmesin, avcıların karda avın ayak izlerini aradıkları, o izleri izleyip koştukları gibi bu sapıklık, bu azgınlık karında benim, adı sünnet olan ve doğru yol gösteren, önceki ve sonraki ayak izlerimi arasınlar, bulup birbirlerine söylesinler diye havaya belirtiler koymuşum, bu çölde ırmaklar akıtmışım, birbiri üstüne taşlar yığmışım. Benim ayak izlerime uyarlar da suç dikenliğinden yuları çevirirlerse makbûl oluş gül bahçesine dalarlar; ebedî zevk ve sefaya dalan, sonsuz padişahlık süren güzellerle, şehitlerle atbaşı beraber yürürler; hilece oturur, düşer-kalkarlar; bir kadehten içerler, onlarla eş-dost olurlar.

(Üçüncü Meclis'ten)

Münâcât: Ey Allah, ey Padişah! Şu anda, bu solukta esenlikler armağanlarını, rahmetler bağışlarını, şeriat sahibi peygamberlerin ulusu, gökyüzünün, yeryüzünün ışığı, Allah elçisi Muhammed (a.s.)'in tertemiz ruhuna ulaştır. Beden çöplüğüne, ten gübürlüğüne ibâdet yumurtaları koymuşuz, sen onları şehvet kedisinin pençesinin zararından koru. Gönüllerimizdeki ay yüzlü ibâdet güzellerinin, kehribarın çekişine karşı güçleri yoktur; ey efendiler efendisi, sen bize güç-kuvvet bağışla da dayansınlar, çekilip gitmesinler. Acı hırs

arkıyla çoraklaşan bedenimizi dayanıp savaşıma başarısıyla tertemiz bir hâle getir. Gönüllerimiz, hayâllerin, vesveselerin ayakları altında kalmış, çığnenip dümdüz olmuş, katılmış; başarı yağmurlarıyla, ibâdetler Hızır'ıyla beze de kızarmış, kızgın bir hâle gelmiş tabiat sacımızı, taş yüreklilerin delmesinden korusun. Ölüm çağında, can kuşumuzun, beden kafesinden çıkacağı zaman, ona yemyeşil kutluluk ağacının dallarını göster de onları dilesin, istesin; o dilekle, o istekle bir hoşça kanat çırpınsın, ürkmeden, sevinçle kafesten uçup gitsin.

Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, İst., 1951, s. 234 v.d.; Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 4.bs. Ankara, 1981, s. 205-207, 228; Tahsin Yazıcı, "Dîvân-ı Kebîr", DİA, IX, 432 (İst., 1994); Şefik Can, Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri, İst., 1995, s. 198 v.d.

2 "Şairlik mesleğinden başka bir mesleği" olduğunu söyleyen Mevlânâ'nın şiiri, vezni, kafiyeyi önemsemeyen bazı sözleri bulunmaktadır. Kanaatimizce bu ifadelerle O, dolaylı olarak, kendi şiirlerinde edebî geleneğe ve kaidelere uymayan bazı aksaklıklar bulunduğunu da dile getirmekte ve özür beyan etmektedir.

3 Sultan Veled, İbtidâ-nâme, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara, 1976, msl. 28-30. bölümler.

4 F. Köprülü, a.g.e., s.223-224; Bediüzzaman Furûzanfer, Mevlânâ Celâleddin, trc. Feridun Nafiz Uzluk, İst., 1963, s. 201-202 (M.E.B.yay.); Ali Nihad Tarlan, Mevlânâ Celâleddini Rûmi, İst., 1944, s. 15 v.d.

5 T. Yazıcı, a.g.m., s. 433.

6 Adnan Karaismailoğlu, Mevlânâ ve Mesnevî, Ankara, 2001, s. 17-18; T. Yazıcı, a.g.m., s. 433.

7 Söz konusu tercümenin I-V.ciltlerini 1956-1960 yıllarında Remzi Kitabevi, VI.cildini 1971'de Milliyet Yay., VII.cildini 1974'te İnkılâp Kitabevi neşretmiştir. Tercümenin tamamı 7 cilt olarak 1992 ve 2000 yıllarında Kültür Bakanlığı tarafından da yayınlanmıştır. Bkz. Nuri Şimşekler, "Mevlânâ'nın eserleri ve eserlerinden seçmeler", Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevilik, İst., 2002, s. 58. (Konya Karatay Belediyesi yay.)

8 A. Karaismailoğlu, a.g.e., s. 18.

9 Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, trc. Tahsin Yazıcı, İst., 1986, II, 155-160.

10A. Gölpınarlı, Mesnevi ve Şerhi adlı eserinde (İst., 1985, I, 18-19) bu husustaki muhtemel yanlış anlamalar için şu açıklamayı yapar: "Mevlânâ hiçbir vakit ve hiçbir suretle "Mesnevi" yi "Kur'an" olarak sunmayı aklına bile getirmez. O, vahdetin aşırı ve taşkın cezbeleriyle kâinatı, geçmişleri ve gelecekleri kendisinde gören, kendisini yaratılışa mihr ve gaye sayan bir sûfi değildir; onun her sözü, şeriat kantariyle tartıldıktan sonra hakikat potasına konmuştur. Mevlânâ'nın övgüleri, "Mesnevi"nin, Kur'an-ı Mecîd'in, hadîs-i şeriflerin meâlîni, tefsirini, şerhini ihtiva eden bir ilham eseri olduğunu bildirmek içindir; yoksa onu, hâşâ, bir vahiy olarak telâkki etmemiştir ve etmez de."

11 Eserin künyesi şöyledir: The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi, I-VIII, London, 1925-1940.

12 Meşhur Mesnevi şârihi İsmâîl-i Ankaravî (öl. 1630) tarafından bulunup şerhedilen Mesnevi'nin 7.cildinin, kesin olarak Mevlânâ'ya ait olmadığı ispat edilmiştir.

13 Mevlânâ, Mesnevi, trc. Veled İzbudak, İst., 1942 (A. Gölpınarlı'nın mukaddimesi)

14 Mesnevi üzerine yapılmış çalışmalar için bkz. A. Gölpınarlı, mezkûr mukaddime; aynı müel., Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İst., 1953, s. 141-150; Yakup Şafak, "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Hz. Mevlânâ ve eserleri üzerine çalışma yapanlar", Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevilik, İst., 2002, s. 249-268.

15 Mevlânâ ve Mesnevi üzerine yurt dışında yapılan çalışmalar için bkz. Annemarie Schimmel, Mevlânâ Celâlettin Rumînin Şark ve Garpta Tesirleri, Ankara, 1963; Franklin D. Lewis, Rumi Past and Present, East and West, Oxford, 2000 (Muhtelif yerler)

16 Mehmet Demirci, "Fîhi mâ fih", DİA, XIII, 59 (İst., 1996)

17 Mehmet Önder v.d., Mevlânâ Bibliyografyası, 1973, II, 207-225.

18 Bedüzzaman Furûzanfer, Mevlânâ Celâleddin, s. 288.

19 Mevlânâ Bibliyografyası'nda (II, 255-256) 7 nüsha vardır.

20 Mektûbât, Uzluk neşri esas alınarak İran'da 1335/1956 ve 1363/1984 yıllarında da neşredilmiştir. Bkz. F. D. Lewis a.g.e., s. 294; Tevfîk Sübhânî, Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Tahran, 1371 h.ş., s.1.

21 Şerefeddin M. Yaltkaya, "Mektubat-ı Mevlânâ Celâleddin. Anadolu Selçukîleri gününde Mevlevî bitiklerinin ikinci kitabı", Türkiyat Mecmuası, VI, 323-345 (1939).

22 F. N. Uzluk, Türk Ansiklopedisi'ndeki "Celâleddin-i Rumî" maddesinde (X, 114, Ankara, 1960) bu neşrin İran'da Haber adlı kitapçı tarafından bastırıldığını söylemektedir. F. D. Lewis'in Rumi adlı eserinde (s. 294) bahsettiği Külâle-i Hâver tarafından 1315-19/1936-40 tarihinde yayınlanan nüsha bu olmalıdır. Aynı yazar, Uzluk neşrinin Tahran'da 1984 yılında yapılmış bir baskısını da bildirmektedir.

23 F. D. Lewis, a.g.e., s. 294.

24 Adı geçen eserlere ilâveten Mevlânâ'nın risâle hüviyetinde olmayan Arapça bir vasiyeti Veled Çelebi tarafından şerhedilmiş ve bu şerh Hayru'l-keîâm adıyla İstanbul'da 1330 yılında neşredilmiştir. (Bkz. A. Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 257)

25 Bkz. A. Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 256-257; Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü, İst., 1937, s. VI-VIII (Veled Çelebi'nin takrizi.)

26 Örneklerde her bölümün başında veya sonunda verilen cilt, sayfa ve beyit numaraları aşağıdaki eserlere aittir. (Tercümelerde gerekli yerlerde -asıllarına bağlı kalınarak- tarafımızdan tasarrufta bulunulmuştur.): Divan-ı Kebir, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, I-VII, Ankara, 1992; Mevlânâ'nın Rubaileri, trc. M. Nuri Gencosman, I-II, İst., 1985; The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi, I-VIII, London, 1925-1940; Mesnevi, trc. Velet İzbudak, I-VI, İst., 1942; Fîhi mâ fih, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İst., 1959; Mektuplar, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İst., 1963; Mecâlis-i Seb'a, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 1965.

YRD. DOÇ. DR. YAKUP ŞAFAK

Selçuk Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi